Kurt Fagnoul

FLITSEN UIT HET OORLOGSGEBEUREN IN DE STREEK VAN SANKT VITH *

De streek van Sankt Vith is zeshonderd jaar met Luxemburg verbonden geweest. Wanneer de Franse revolutie uitbrak en Sankt Vith in de oorlogstroebelen verwikkeld werd, besliste de Franse *Convention nationale* op 1 oktober 1795 de aanhechting van de Oostenrijkse Nederlanden, het prinsbisdom Luik en de prins-abdij Stavelot-Malmédy. Stavelot-Malmédy werd met de Luxemburgse leenheerlijkheid St. Vith en Eupen verenigd in het *Département de l'Ourthe,* waarvan het bisdom Luik het hoofdbestanddeel vormde. Malmédy werd de zetel van het arrondissement Malmédy, waartoe Eupen en St. Vith behoorden. Voor de eerste keer vormden aldus Eupen en Malmédy-St. Vith één bestuurlijke eenheid. Het Kongres van Wenen gaf Eupen en St. Vith in 1815 aan Pruisen, met de oostelijke helft van het vroegere abtelijk gebied Stavelot-Malmédy.

Tot 1919 behoorde Eupen-Malmédy-St. Vith tot het *Regierungsbezirk* Aachen en dus tot het Duitse Rijk. De vaderlandse oorlogen riep de mannen onder de wapens en de oorlogsveteranen van de streek van St. Vith verenigden zich in 1888 in het *St. Vither Krieger-Verein* waarvan het vaandel na tal van wedervaren nu berust in het St. Vith's *Volkskundemuseum* ZVS. De oorlogen van 1866 en 1870-71 verliepen zegerijk voor Pruisen en de herinneringen eraan waren des te entoesiaster. Toen echter de eerste wereldoorlog voor Duitsland op een nederlaag uitliep, voelden de meeste oorlogsdeelnemers zich verraden door de Heimat. Het verdrag van Versailles bezwaarde nog meer de gemoederen, Eupen-Malmédy-St. Vith werd aan België toegewezen. Luitenant-generaal Baltia werd reeds op 22 oktober 1919 tot Hoogkommissaris en goeverneur van Eupen-Malmédy-St Vith benoemd (1). De

(*) Gebaseerd op de gegevens, verzameld voor de voordracht *Das Sankt Vither Land — Politischer Spielball im deutsch-belgischen Eroberungsfeld,* gehouden op 3 oktober 1981 voor de *Bischöfliche Akademie* te Aken. De auteur wil hier uitdrukkelijk de ooggetuigen danken voor hun mededelingen.
Vertaald uit het Duits.

(1) Heinz DOEPGEN, *Die Abtretung des Gebietes von Eupen-Malmédy an Belgien im Jahre 1920,* Bonn, 1966, p. 115 e.v.; eveneens Kurt FAGNOUL in *Zwischen Venn und Schneifel,* 17. Jg., *Heft* 3, p. 41.

overdracht van Eupen-Malmédy-St. Vith zou door een referendum geregeld worden. Het referendum ging echter de geschiedenis in als *la petite farce belge*.

De aanhechting van Eupen-Malmédy-St. Vith werd de inleiding tot een strijdperiode, die in 1940 zijn hoogtepunt bereikte. De bevolking was in twee kampen gesplitst en het verloop der jaren maakte de kloof tussen beide bevolkingsgroepen steeds dieper ([2]). De toen bestaande regionale kranten gingen niet eensgezind met de annexatie aan België akkoord, zo ook de *Malmédy-St. Vither Volkszeitung,* toen bij Hermann Doepgen in St. Vith uitgegeven. In Eupen bestonden als persorganen de *Eupener Nachrichten,* de *Eupener Zeitung* en als duitstalige krant verscheen verder nog de *Landbote* ([3]).

De annexatie had ook militair-strategische achtergronden. Reeds tijdens de oorlog had men om strategische redenen gunstiger oostgrenzen voor België gevraagd ([4]). Bij de voorstanders vond men vooral veel Fransen, de Belgen Des Ombiaux, Wallez, Zwendelaar ([5]) en voorstanders, die in de anonimiteit bleven. De Hoge Venen speelden steeds een belangrijke rol in die militair-strategische overwegingen. In het bezit van de hoogvlakte der Venen kan men gemakkelijk de diep in een dal liggende Keizerstad Aken aanvallen.

De nieuwe grensafbakening bracht het stadscentrum van Aken op 3 km., Stolberg op ongeveer 10 km. en het industriecentrum van Eschweiler op goed 5 km. van de Belgische grens. De aanhechting riep echter ook protestklanken in België op. Velen vonden het referendum een komedie, een blok aan het Belgische been of een kankergezwel voor de Duits-Belgische betrekkingen. Dat leidde dan tegen het einde van 1924 tot het initiatief, door invloedrijke Belgische ekonomische kringen, over te gaan tot teruggaveonderhandelingen. De Belgische frank was toen gedevalueerd. Voor de tijdens de oorlog in België uitgegeven Markbedragen zou Eupen-Malmédy-St. Vith als Duitse bijdrage tot de stabilizering van de Belgische munt in aanmerking genomen worden. Voor de teruggave van het niet-Waalse gedeelte van Eupen-Malmédy-St. Vith werd een bedrag van 150 miljoen dollar vermeld ([6]). De onderhandelingen tussen Stresemann en de Belgische re-

(2) Kurt FAGNOUL, *St. Vith im Schatten des Endsiegs. Augenzeuchen berichten vom grossen Treck durch die Eifel 1944/45,* Eupen, 1980, p. 9.

(3) Heidi CHRISTMANN, *Presse und gesellschaftliche Kommunikation in Eupen-Malmedy zwischen den beiden Weltkriegen,* München, 1974, p. 362 e.v.

(4) Heinz DOEPGEN, *Die Abtretung...,* p. 29 e.v.

(5) Maurice DES OMBIAUX, *Les revendications territoriales de la Belgique,* Paris, 1916. Norbert WALLEZ, *La Belgique de demain et sa politique,* Brussel-Parijs, 1916. A. ZWENDELAAR, *La Belgique jusqu'au Rhin,* Brussel, 1919.

(6) Door een dekreet van 3 oktober 1914, erkenden de Duitsers de Mark als een wettig betaaldmiddel in het bezette België. Die Mark werd aan 1,25 BF verhandeld. Op het einde van de oorlog bezat de Belgische regering 6,1 biljoen Mark van Duitsland. De inflatie in Duitsland zorgde er bovendien nog voor dat grote hoeveelheden naar België overgesmokkeld werden (Hierover, zie Manfred J. ENSSLE, *Stresemann's Territorial Revisionism,* p. 33 e.v.).

gering duurden tot 1926. Voor de Fransen waren die onderhandelingen een doorn in het oog, zij wilden ze gekoppeld zien aan het probleem Elzas-Lotharingen en Frankrijk wilde op het plateau van de Hoge Venen verdedigd worden (7). Tenslotte liet men Stresemann weten dat de vergoeding van de Markbedragen tot de herstelbetalingen hoorden en geenszins een tegenprestatie vereiste. In de streek werden die onderhandelingen met grote aandacht gevolgd en de ganse Heimat-pers maakte er geen geheim van dat men ten zeerste ongoocheld was.

Op 4 juni 1927 verscheen *Grenz-Echo* voor het eerst als tegengewicht voor de vijf duitstalige Heimat-kranten, die België vijandiggezind waren. Nu barstte een hard gevoerde persoorlog uit (8). Vooral in Duitsland werd die persoorlog tegen *Grenz-Echo* gevoerd. Zo verscheen in 1927 eveneens een *Echo aus Eupen-Malmédy-Monschau,* uitgegeven door de verenigde *Landsmannschaften Eupen-Malmédy-Monschau.* De hoofdredaktie was in handen van een geboren Wirtzfelder.

De inspanningen om het afgenomen gebied terug naar het Duitse vaderland te voeren, werden niet opgegeven. Zo werd *Regierungsrat* Franz Thedieck als *Reichsbetreuer* (hoeder) voor Eupen-Malmédy bij de regering in Keulen ingeschakeld. Hij beschikte over omvangrijke bevoegdheden. Zo was hij verantwoordelijk voor de keuze van de leidende figuren in Eupen-Malmédy, de politieke lijn van de revisionistische *Volkstumarbeit* en voor de verdeling en het gebruik van de Duitse geldmiddelen (9). In Eupen-Malmédy-St. Vith hadden zich kulturele mantelorganizaties gevormd, die de strijd voor de terugkeer naar Duitsland tegen het Belgisch regime voerden. De sterkste organizatie in die strijd was het in 1935 opgerichte *Heimattreue Front* (10). Dit *Front* kwam uit de *Christliche Volkspartei,* die tot dan het grootste stemmenaantal verwierf en geleid werd door de Malmédyer Josef Dehottay. Reeds in april 1933 had hij, tevergeefs, een audiëntie bij Hitler gevraagd. In september van hetzelfde jaar werd hij dan toch door de *Führer* ontvangen en kreeg nieuwe richtlijnen voor zijn volksgroeppolitiek (11). Om de *Heim-ins-Reich*-beweging te kunnen beteugelen, had België op 30 juli 1934 een wet « betreffende de vervallenverklaring van den staat van Belg » uitgevaardigd. Zo werd Dehottay de Belgische nationaliteit ontnomen en begin 1936 uit het land gezet. Dehottay, door die uitwijzing een Duitsvaderlandslievend symbool van Eupen-Malmédy-St. Vith geworden, werd nadien niet meer door Hitler ontvangen, gevolg van zijn omstreden personaliteit (12). Toen de Saar, na de volksraadpleging in 1935, weer deel van

(7) Manfred J. ENSSLE, *Stresemann's...*, p. 31-32.

(8) *Grenz-Echo,* nr. 212, van 28-9-1977.

(9) Martin SCHAERER, *Deutsche Annexionspolitik im Westen. Die Wiedereingliederung Eupen-Malmedys im Zweiten Weltkrieg,* Bern-Frankfurt-a.-M., 1975, p. 32.

(10) In 1939 had het *Heimattreue Front* 1.737 leden (*Eupener Nachrichten,* nr. 53, 6 maart 1939, p. 2).

(11) Klaus PABST, *Eupen-Malmedy in der belgischen Regierungs- und Parteienpolitik 1914-1940,* Aken, 1964, p. 391.

(12) *Id.,* p. 393.

het Duitse Rijk werd, stegen hoop en vreugde ten top bij de Duitsgezinden. Soms zong men zelfs openlijk, op straat, het Saarlied. De tekst ervan had men enigszins aangepast : *Deutsch ist die Saar, Eupen-Malmédy kommt nach !* ([13]).

Op oudejaarsavond 1935 richtte het *Bütgenbacher Turnverein* (Turnclub), zoals het gewoon was, een turnavond in, gevolgd door een bal. Voor die gelegenheid had men steeds een verlenging van het sluitingsuur bekomen. Daar men er echter van overtuigd was dat het *Turnverein* een van de *Heimattreue* mantelorganizaties was, kregen de aanvragers nu geen verlenging van het sluitingsuur. Stipt om middernacht vielen rijkswachters, daartoe opzettelijk opgeroepen, binnen en maanden de deelnemers aan de zaal te verlaten. Die provocatie lokte uiteraard sterk protest uit. Men raadde de jongeren aan niet op de uitdaging in te gaan, maar zonder groot sukses. De volgende dag werden aanhoudingen verricht tijdens een grote rijkswachtsontplooiing. Eén van de jongeren vluchtte over de grens en keerde pas in 1940 terug naar huis. Deze gebeurtenis ging als het Sylvester-proces de geschiedenis in, maar voor alles goot het nieuwe olie op het vuur. Het Front voor de terugkeer naar Duitsland vond nieuwe sympatieën ([14]).

Op 7 maart 1936 marcheerde Hitler het gedemilitarizeerde Rijnland binnen. Alhoewel dat als een inbreuk op het Verdrag van Versailles te beschouwen was, roerden noch Frankrijk, noch de andere ondertekenaars zich, om aan de expansiedrang van Hitler een einde te stellen. Het enige wat Frankrijk op het militair terrein ondernam, waren min of meer nutteloze maatregelen ter versterking van de Maginot-lijn. Voor de streek had de bezetting van het gedemilitarizeerde Rijnland tot gevolg dat het *Heimattreue Front* zich gesterkt voelde in zijn streven naar *Anschluss* bij het Grootduitse Rijk. De pers vooral verwelkomde de stap tot de inmars. De verdragsschending door Hitler werd omgebogen tot een historische daad, die de vrede in Europa versterkte en zeker stelde : « Dit is geen bedreiging voor de vrede, maar een vredesdaad, want alleen uit de gelijkberechtiging kan vrede groeien », schreef de Heimat-pers. Men trachtte de zaak als onschuldig voor te stellen en het gevaar ervan te ontkrachten, door te publiceren dat « geen Belg in zijn nachtrust werd gestoord. Daarenboven is het aanbod van vijfentwintig jaar vrede, door de *Führer*, een niet te overtreffen tegemoetkoming ». *Grenz-Echo* week daarentegen niet van zijn gedragslijn af en noteerde : « Wat nu met het binnenrukken van de *Reichswehr* in het Rijnland gebeurt, is slechts een laatste stap op het einde van een lange weg » ([15]). De volgende stap leidde tot oorlog.

De bevolking had aan de intocht grote aandacht geschonken. De ge-

(13) Henriette BECKER, *Der belgische Kreis Malmedy angesichts des Einmarsches deutscher Truppen in das entmilitarisierte Rheinland (Prüfungsarbeit zur Erlangung des Lehramtes an der Grund- und Hauptschule P.H. Rheinland, Abt.* Neuss), Arzfeld, 1977.

(14) Mondelinge getuigenis van Josef Schoffers, Born (Amel).

(15) Henriette BECKER, *Der belgische Kreis...*

Reeds in 1932 verschenen de eerste Hakenkruisen op bepaalde huizen in St. Vith (Foto : ZVS *Archiv*).

Meest kenschetsend voor de *Westwall* waren de « Drakentanden ». Een onvoorstelbaar aantal kubieke meter beton werd in die *Westwall* gegoten (Foto : *St. Vith im Schatten des Endsiegs*).

Verkiezingsaffiches van het *Heimattreue Front* in St. Vith voor de wetgevende verkiezingen van 1939 (Foto : ZVS *Archiv*).

Kerstmis 1939 in de citadel van Hoei. Personeelsleden van de Duitse Ambassade woonden met hun echtgenoten de Kerstviering bij (Foto : ZVS *Archiv*).

Wegversperring in Steinebrück in de omgeving van St. Vith. Met dergelijke barrikades in hout wilde men op de Duits-Belgische grens een Duitse aanval ophouden (Foto : ZVS *Archiv*).

10 mei 1940. De eerste Duitse tank trekt St. Vith in. Zoals de foto het aantoont, werd vooral met de stadskleuren gevlagd (ZVS *Archiv*).

Na de inname van de gendarmerie werden de Rijkswachters naar een gevangenkamp afgevoerd. De PK-man, die deze foto nam, beval hen de handen in de lucht te steken (Foto : *St. Vither Volkszeitung*).

EEN GEDENKPENNING BIJ DE TERUGKEER IN HET DUITSE RIJK

Zoals men in 1920, bij de afstand van het gebied van Eupen-Malmedy reeds een gedenkpenning uitgegeven had, werd ter gelegenheid van de terugkeer naar Duitsland opnieuw een bijzondere gedenkpenning geslagen. De *voorkant* toont een grenspaal met het opschrift Malmedy-Eupen. Dat Malmedy voor Eupen vermeld wordt, is toe te schrijven aan de jarenlange verbondenheid van de prins-abdij Malmedy met het Duitse Rijk. Een Duitse *Stahlhelm* bekroont de grenspaal, wat de « bevrijding » door een militaire aktie beduidt. Naast de grenspaal heeft men een jonge Duitse eik geplant, die reeds met zijn ranken de helm omringt. Het nationale wapen « Belgique » ligt neergeslagen op de grond. Links naast de paal heeft de adelaar, het Duitse wapendier, terug zijn nest vervoegd en waakt met scherpe blik over Eupen-Malmedy. De inscriptie op de voorkant luidt : *Heimkehr 18. Mai 1940*. Op de *rugkant* ziet men middenin het rechtstaande blote zwaard en op de achtergrond het hakenkruis. Een slang heft de kop om te bijten, maar een tweede slang is reeds door het zwaard geveld. Tussen beide slangen staat : *Versailler Diktat*. Het verdrag van Versailles werd als onbillijk veroordeeld en door de nationaal-socialistische machthebbers als « Diktat » afgeschilderd. Frankrijk en Engeland waren in 1918 de grote overwinnaars, en zo stelde de dode slang Frankrijk voor, terwijl Engeland nog steeds zijn gif verspreidde. Op de rugkant leest men de inscriptie : *Nach 20 jähriger Trennung zurückgeführt zum Reich*. Deze gedenkpenning werd in kleine oplage geslagen en is zeer zeldzaam. Terzelfdertijd beklemtoont ze echter het belang dat men toen hechtte aan het Führerbesluit Eupen-Malmedy in het Grootduitse Rijk terug te laten keren.

Optocht van de S.A. voor het partijhuis in St. Vith. Toen de Amerikanen de stad in handen kregen, werden die uniformen en vaandels zeer gegeerde « souvenirs ». Het partijhuis werd door hen regelrecht leeggeplunderd (Foto : *St. Vith im Schatten des Endsiegs*).

S.A. Marschiert ! Ortsgruppenführer Josef Margraff (tweede van links) bij een optocht door de stad. Hij moest St. Vith ontruimen (Foto : *St. Vith im Schatten des Endsiegs*).

St. Vith werd door het bombardement voor 97 % vernield. De parochiekerk blies men na de oorlog nog op. Nu zouden de ruïnes gerestaureerd worden (Foto : *St. Vith im Schatten des Endsiegs*).

De terugkomenden in Malmedy moesten spitsroedelopen. De gezichten spreken voor zichzelf (Foto : *St. Vith im Schatten des Endsiegs*).

Na het Ardennenoffensief vond men in het woud de in de grond gestopte lijken van politiekommissaris Hennes, zijn zoon Paul en André Fagnoul. Zij werden gekist op het kerkhof van Wibrin. In de voorste lijkkist de politiekommissaris (Foto : *De oorlogsmisdaden gepleegd tijdens het tegenoffensief von Rundstedt in de Ardennen*).

Dagboeknotities van Josef Lorent maakten het mogelijk het reisverloop van het konvooi uit St. Vith op kaart te brengen. Het lastigste deel was de tocht tot aan de Rijn, de karavaan was toen voortdurend aan aanvallen van jachtbommenwerpers blootgesteld (Kaart : *St. Vith im Schatten des Endsiegs*).

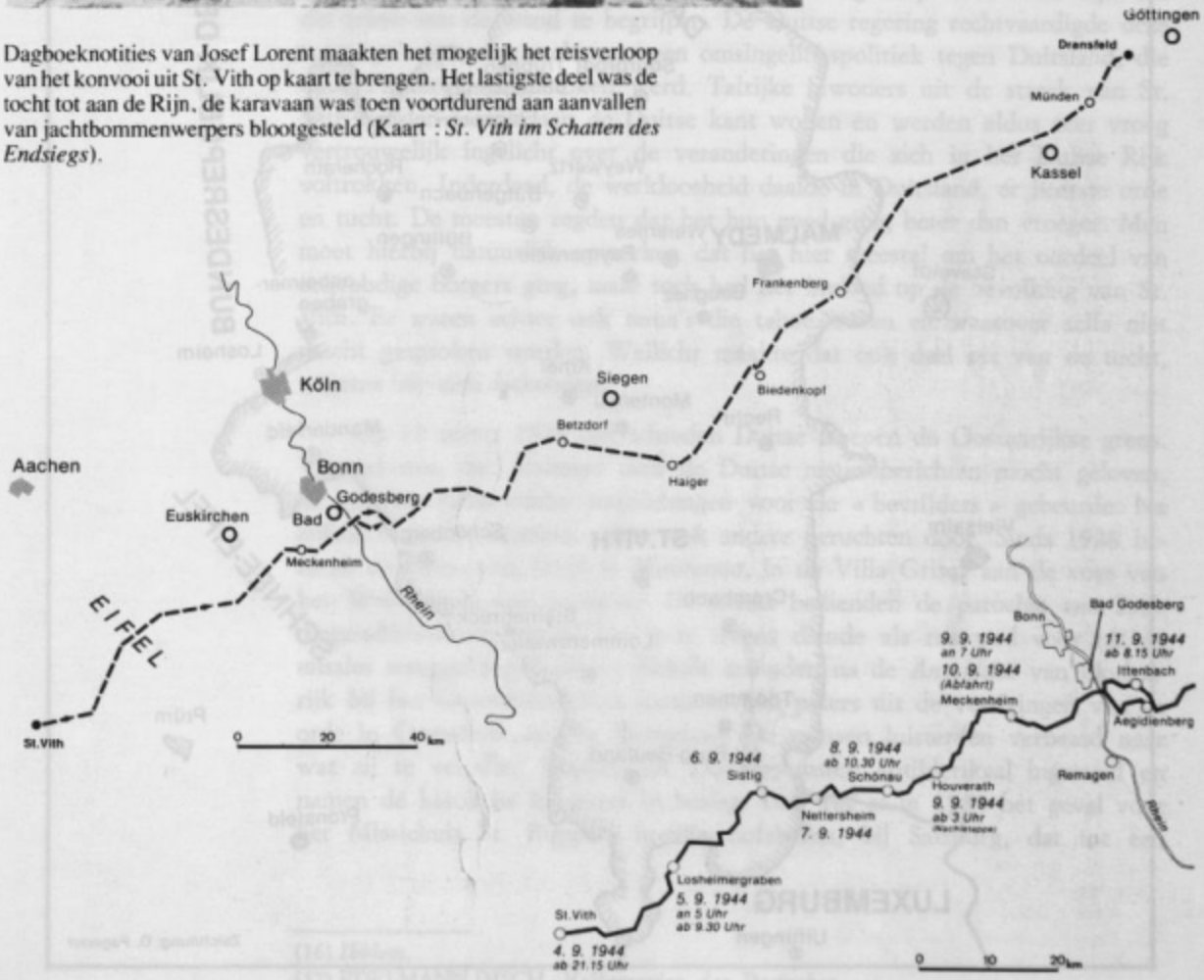

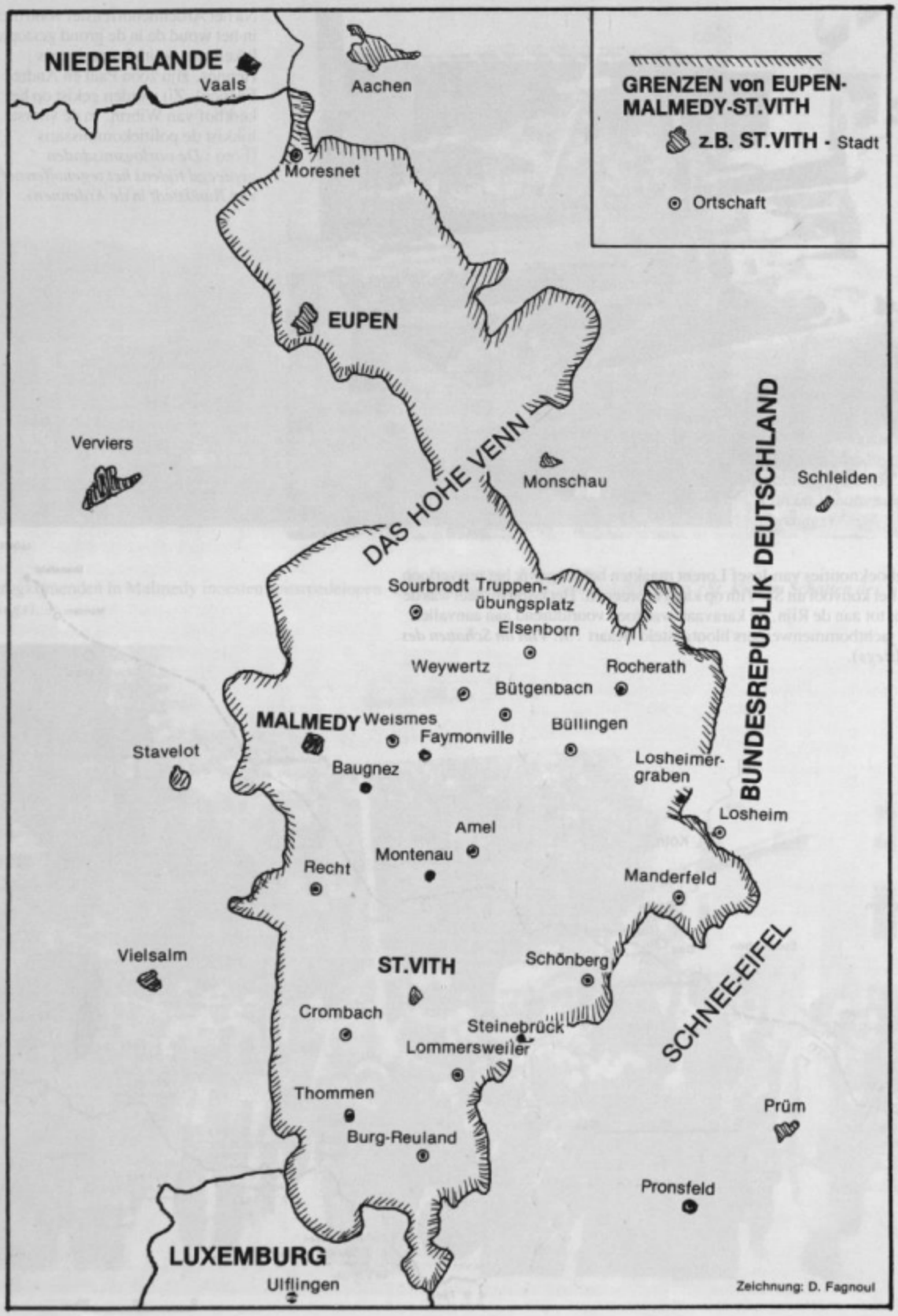
GRENZEN von EUPEN-MALMEDY-ST.VITH
z.B. ST.VITH - Stadt
Ortschaft
NIEDERLANDE
Vaals
Aachen
Moresnet
EUPEN
Verviers
DAS HOHE VENN
Monschau
Schleiden
BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND
Sourbrodt
Truppen-übungsplatz
Elsenborn
Weywertz
Rocherath
Bütgenbach
MALMEDY
Weismes
Faymonville
Büllingen
Stavelot
Baugnez
Losheimer-graben
Losheim
Amel
Montenau
Recht
Manderfeld
Vielsalm
ST.VITH
Schönberg
SCHNEE-EIFEL
Crombach
Steinebrück
Lommersweiler
Thommen
Prüm
Burg-Reuland
Pronsfeld
LUXEMBURG
Ulflingen
Zeichnung: D. Fagnoul

beurtenis werd niet alleen in de straten, maar ook in de engste familiekring gevierd. In gedachte zag men reeds de Duitse soldaten, die aan de Rijn marcheerden, langs de *Losheimergraben* de streek van Malmédy binnentrekken. In St. Vith waren alle mensen op straat, overal waren hakenkruisen te zien, *Heil Hitler*-opschriften hingen aan huismuren. In Eupen liet men b.v. kinderballonnetjes met postkaarten en de vermelding *Eupen-Malmédy will zurück zu diesem Vaterland* opstijgen. De jeugd was begeesterd en hees hakenkruisvlaggen. Terwijl in het pro-Duitse bevolkingsdeel instemming en nationale geestdrift betoond werd, voelden de Walen zich onthutst en bezorgd. Alhoewel politieke kringen deze maatregel van Hitler verwacht hadden, was men er toch pijnlijk verrast over het « vervroegde » tijdstip van de aktie. Toen echter duidelijk werd dat er alleen maar gepraat werd, werd de gekoesterde hoop op de *Wiedereingliederung* in het pro-Duitse bevolkingsdeel luidkeels vertolkt ([16]).

Het binnenrukken in de Rijnprovincie moest de aanloop tot nieuwe onderhandelingen zijn. Op 24 augustus 1936 werd de tweejarige dienstplicht bij de *Wehrmacht* ingevoerd ([17]). Men moest geen profeet meer zijn om dat teken aan de wand te begrijpen. De Duitse regering rechtvaardigde deze maatregel door een weloverwogen omsingelingspolitiek tegen Duitsland, die door Frankrijk aangestoken werd. Talrijke inwoners uit de streek van St. Vith hadden familie aan de Duitse kant wonen en werden aldus zeer vroeg vertrouwelijk ingelicht over de veranderingen die zich in het Duitse Rijk voltrokken. Inderdaad, de werkloosheid daalde in Duitsland, er heerste orde en tucht. De meesten zegden dat het hun goed ging, beter dan vroeger. Men moet hierbij natuurlijk opmerken dat het hier meestal om het oordeel van eenvoudige burgers ging, maar toch had het invloed op de bevolking van St. Vith. Er waren echter ook tema's die taboe waren en waarover zelfs niet mocht gesproken worden. Wellicht maakte dat ook deel uit van de tucht, waartoe zij zich bekenden.

Op 12 maart 1938 overschreden Duitse troepen de Oostenrijkse grens. Vreemd was, dat, wanneer men de Duitse nieuwsberichten mocht geloven, de intocht overal onder toejuichingen voor de « bevrijders » gebeurde. Na enkele maanden drongen echter ook andere geruchten door. Sinds 1928 bezaten de Paters van Steyl in Montenau, in de Villa Grisar aan de voet van het Wolfsbusch, een vestiging. De paters bedienden de parochie van Iveldingen-Montenau, terwijl het huis tevens diende als rustoord voor uit de missies teruggekeerde paters. Enkele maanden na de *Anschluss* van Oostenrijk bij het Grootduitse Rijk kwamen ook paters uit de vestigingen van de orde in Oostenrijk aan in Montenau. De mensen luisterden verbaasd naar wat zij te vertellen hadden. De Duitsers waren antiklerikaal ingesteld en namen de katolieke kloosters in beslag. Dat was al in 1938 het geval voor het Missiehuis St. Ruppert in Bisschofshofen, bij Salzburg, dat tot een

(16) *Ibidem.*
(17) EDELMANN-DISCH, *Volkswerden der Deutschen.*

Nationalsozialistische Heimschule omgevormd werd ([18]). Dat de nationaalsocialisten zich tegen de geestelijkheid keerden en de kloosters in beslag namen, liet niets goeds voorzien. Voor de paters in Montenau zouden die Oostenrijkse emigranten echter van het grootste belang zijn, want het zou niet zo lang meer duren vooraleer ook Eupen-Malmédy-St. Vith *heimgeholt* zou worden. Pater Schuch, een geboren Wiener, was ternauwernood zijn beulen ontkomen. Al zijn gesprekken waren getekend door de angst voor de bruine machthebbers en hielden als het ware een waarschuwing in. Toen de Duitsers op 10 mei 1940 binnenvielen, wisten de Paters van Steyl dan ook hoe zij zich te gedragen hadden. Dat was tenminste een positief aspekt.

In de nacht van 26 op 27 september 1938 waren de inwoners van de meeste plaatsen in de streek tussen *Venn und Schneifel* wakker en vaak op straat. De eerste reservisten waren opgeroepen geworden en voortdurend werd er over een nakende oorlog gesproken ([19]). De overeenkomst in München op 29 september had de alarmtoestand uitgelokt ([20]). Aan de westelijke Rijksgrens was men echter sinds 1936 begonnen met de bouw van de *Westwall*. Die konstruktie verschafte opnieuw werk aan velen en zelfs arbeiders uit de streek van St. Vith werden er tewerkgesteld. Kritiek op de bouw van de *Westwall* werd in St. Vith slechts hier en daar geuit. In het algemeen had men van Duitse zijde steeds beklemtoond dat de *Westwall* alleen ter verdediging gebouwd werd en daarom voor het St. Vither-gebied geen hindernis kon zijn, want zo het tot *Anschluss* kwam, zou de verdedigingslijn nog verder naar voor uitgebouwd worden. De *Westwall* was het antwoord op de Maginotlinie, maar dieper uitgebouwd. 22.000 beton- en staalkonstrukties liepen van de Zwitserse grens, eerst langs de rechteroever van de Rijn, daarna van Saarbrücken uit in de richting Trier-Aken, tot aan de Nederlandse grens. In de loop van 1938 werd in de sektor Bleialf-Losheim duchtig aan de voltooiing van de *Westwall* gewerkt. De bouwwerken brachten niet alleen werk voor de grensbewoners, maar ook talrijke Sileziërs en Oostduitsers werden er tewerkgesteld ([21]).

Op 9 november 1938 greep de *Kristallnacht* plaats, waarmee de Jodenvervolging werd ingezet. In een vooraf geplande aktie hadden de nazi's alle joodse zaken kapot geslagen, de Joden mishandeld, hun woningen geplunderd. Dit gebeuren is een van de meest treurige hoofdstukken van de eigentijdse geschiedenis. Talrijke werken en televisie-uitzendingen besteedden hieraan reeds aandacht, maar tot dusver werd daarin geen melding gemaakt van het St. Vither-gebied, alhoewel voor veel Joden het land tussen *Venn und Schneifel* een grote rol gespeeld heeft.

Zo riep in de nacht van 9 op 10 november 1938 in Hüllscheid, de vroegere gemeente Manderfeld, een jongen van 15 à 16 jaar aan het huis

(18) Kurt PISKATY, *Oesterreichische Provinz*, in *Steyler Missionschronik 1975* (*Sonderband : Steyl 1875-1975*).

(19) Parochiekroniek Iveldingen-Montenau.

(20) EDELMANN-DISCH, *Volkswerden der Deutschen*.

(21) Mondelinge getuigenis van Ludwig Dahmen, Bleialf (B.R.D.).

Schenk om hulp. Eerst vroeg hij waar hij eigenlijk was en of hij reeds in België vertoefde. De jonge man weende bitter en bloedde in het aangezicht. Toen Schenk en zijn vrouw de deur opendeden, vertelde hij dat hij van Stadtkyll was en Rothschild heette. Hun huis was in brand gestoken, zijn broer en hijzelf werden geslagen, ook zijn ouders werden mishandeld. Hij had zich echter kunnen bevrijden en was op vlucht. Hij wilde naar Brussel. Schenk is met de jongen naar de hoofdstraat gegaan, vanwaar hij dan ook het station bereikte. De jongen had hem verteld, dat hij een adres in Brussel kende, een organizatie, die zorgde voor asiel voor Joodse emigranten ([22]).

Van Joodse kant was men op iets voorbereid. Adolf Hitler had in *Mein Kampf* onomwonden stelling genomen over het Jodenvraagstuk. Uit zijn woorden sprak een diepe haat ! Hij noemde de Joden bloedzuigende tirannen. Sommige Joden hadden Hitlers Bruine Bijbel gelezen en bestudeerd. Zij verstonden de tekenen des tijds, zoals ze die hadden leren kennen en hadden onmiddellijk begrepen dat bij de machtsgreep van Hitler een uitroeiing van de Joden zou beginnen. Wat ze niet wisten, was wanneer dat zou gebeuren ! Vele Joden weken uit, zochten hun toevlucht in het buitenland. De rijke Joden trokken meestal naar Amerika. Helaas waren er ook Joden, die van niets wisten of de algemene gekende waarheid niet wilden geloven. Zij voelden zich Duitser, velen onder hen hadden tijdens de eerste wereldoorlog als officier gediend of waren wegens dapperheid gedekoreerd geworden. Zij allen zouden bitter ontgoocheld worden !

In het begin kwamen de Joden alleen als enkeling over de grens. Maar na verloop van tijd namen die ongekontroleerde inwijkingen toe en werden een probleem. De toenmalige grensbevolking werd aanvankelijk slechts zijdelings betrokken bij dat probleem, maar vrij spoedig werden er toch mensen gevonden, die dergelijke noodsituaties in eigen voordeel wilden uitbuiten. Vluchtlijnen werden tot stand gebracht. In Keulen was er zo een organizatie, die naar Hallschlag leidde. Talrijke arbeiders werkzaam bij de *Westwall* verbleven toen in Hallschlag. Voor alles waren de vervoersmogelijkheden belangrijk ! De Joden op vlucht werden meestal met vrachtwagens tot aan de grens gebracht. Vermits het klandestien vervoer betrof, lag het gebruik van watertankwagens voor de hand. Men verstopte de Joden in de grote waterreservoirs. De vluchtelingen waren meestal op een dergelijke, avontuurlijke reis niet voorbereid. Dooreengeschud, uitgeput, vuil, smerig en doornat kwamen zij bij de grens in Losheim aan, waar zij in de sloten uitgelaten werden. De straat vormt daar in Losheim tevens de grens. Men vertelde hen in welke richting zij moesten lopen en, wanneer de avond viel, liepen zij door de velden naar de Belgische dorpen Allmuthen en Hergersberg ([23]).

De Belgische autoriteiten waren snel op de hoogte gekomen van die situaties en, om een einde te stellen aan deze illegale inwijkingen, werden

(22) Mondelinge getuigenis van Nikolaus Schenk, Hüllscheid (Büllingen).
(23) Mondelinge getuigenis van Josef Heinskyll, Hüllscheid (Büllingen).

rijkswachters ingezet. Zij waren uitgerust met zware motorfietsen en droegen een eigenaardige zwarte helm. Als de rijkswachters de hand legden op een illegale inwijkeling in de grenszone, gebeurde het dat die weer naar de grens gebracht werd en aan de Duitsers overgeleverd. De rijkswachters, die aan de grens belast waren met het oppikken van de Joden, noemde men *Judenfänger*. Diegenen echter, die de Joden verder hielpen en ze uit de gevarenzone brachten, noemde men *Judentreiber* ([24]). Wanneer de vluchtende Jood over de gekontroleerde grenszone geraakte en dan werd aangehouden, werd hij alleen maar geïnterneerd. De meeste Joden hadden echter kontaktpersonen in Brussel of Antwerpen. Daar bestonden goed georganizeerde emigrantenbureaus, die mogelijkheid tot onderduiken boden. Talrijke vermogende Joden beschikten zelfs over bankdeposito's in België ([25]).

Waar een grens bestaat, wordt smokkel bedreven. Van 1938 af tot het begin van de tweede wereldoorlog bloeide in de grensplaatsen een onvermoede mensensmokkel. Wanneer het om een georganizeerde tocht ging, werden de Joden in een kamer samengeperst. Er werd niet veel gezegd. Opeens verscheen dan een *Judentreiber,* een vrachtwagenchauffeur, nam zijn hoed af en beval de Joden hun ringen, uurwerken enz. af te doen en in de hoed te deponeren. Pas wanneer men zeker was dat de rit lonend zou zijn, werden de vluchtelingen in veewagens geladen en moesten ze zich verstoppen onder strobalen of in een speciaal daartoe tussen de chauffeurskabine en het laadruim gebouwde schuilhoek. Daarin moesten zij neerhurken, zonder een blik naar buiten te kunnen werpen en zo dicht op elkaar gepakt dat hun ledematen na korte tijd insliepen. Als de vluchtelingen dan langs veld- en omwegen in Morsheck, St. Vith of Weywertz beland waren, werden zij opgewacht door taxi's of konden ze met de trein hun vluchtdoel bereiken ([26]). In Manderfeld heeft men in die omstandigheden een vrouwenlijk gevonden, zonder identiteitsbewijs. Enkele hier en daar opgeraapte stenen bedekten het lijk. De vrouw, een gevluchte Jodin, werd op het kerkhof van Manderfeld begraven ([27]). Schokkende scenes speelden zich in de streek af. Het zou echter te ver leiden hier tot in de details te gaan. In de meeste gevallen handelde de bevolking onbaatzuchtig en met kristelijke naastenliefde. De mensen hadden vaak angst bij de zaak betrokken te worden.

Toen in 1938 de vluchtelingenstroom goed op gang kwam, was het reeds winter. Meestal hadden de vrouwen slechts lichte schoenen aan. Noch kledij, noch schoeisel waren geschikt voor de vlucht. De meesten konden echter niet vermoeden dat zij een geforceerde nachtwandeling tegemoet gingen. Van Manderfeld tot Weywertz is het in vogelvlucht toch 25 km. en die afstand moest in de duisternis afgelegd worden. Dat betekende over hekkens en afsluitingen kruipen, over beken springen en, wanneer er gevaar dreigde, in de sneeuw dekking zoeken en kalm blijven. Niemand mocht achterblijven. Met

(24) *Id.*
(25) Mondelinge getuigenis van Nikolaus Schenk, Hüllscheid (Büllingen).
(26) Mondelinge getuigenis van Josef Heinskyll, Hüllscheid (Büllingen).
(27) Mondelinge getuigenis van Heinrich Maus, Krewinkel (Büllingen).

hun laatste krachten sleepten de vluchtelingen zich naar het reddende station. Veel *Judenfänger* hadden sympatie voor de vluchtelingen en knepen een oogje dicht. Het kwam echter ook voor dat de vluchtelingen opnieuw in de handen van hun vervolgers gedreven werden. Onder de Jodendrijvers waren er ook die later in nationaalsocialistisch verband een ambt uitoefenden. De meesten toch hielpen uit kristelijke naastenliefde. Zij waren nog niet zo nazi geworden als de partij het van hen verlangde.

Vanaf 1938 kan men zeggen dat Hitler alleen maar verwezenlijkte wat hij in *Mein Kampf* neergeschreven had. Hij maakte er geen geheim van dat hij een hereniging van de Duitse gebieden met wapengeweld wilde afdwingen. Zijn taal was duidelijk genoeg en hield een waarschuwing voor alle omliggende landen in. Hitler kende geen sentimentaliteit in de buitenlandse politiek. Zijn zinspreuk luidde : « Staatsgrenzen worden door mensen gemaakt en door mensen gewijzigd ! » ([28]). Het *Heimattreue Front* werd rijkelijk gesteund van Duitse zijde en gebruikte die steun om zijn posities nog beter en nog breder uit te bouwen. De verkiezingen in het voorjaar 1939 verstevigden nog de doelstellingen van het Front en de bestaande organizaties werden versterkt ([29]). Op dat ogenblik heerste veel werkloosheid in de streek. Men zocht dan ook werk in het naburige Duitsland. In Sankt Vith waren Duitse wervers aan het werk. Talrijke jonge mannen lieten zich overhalen en werden 's nachts over de grens geloodsd. Het waren vooral geëngageerde *Heimattreue,* die de jeugd tot het overschrijden van de grens aanzetten. Vele *Neubelgier,* die bij de mobilisatie opgeroepen waren, werden in het Belgisch leger als « onzeker » beschouwd, velen hadden zelfs nog geen wapen ontvangen. Zij voelden zich gedegradeerd en werden bij het eerstvolgende verlof een gemakkelijke prooi voor overreding. In Bütgenbach b.v. waren vijf broers reeds aan de overkant. Toen de jongste broer op het einde van januari 1940 met verlof kwam, vroeg zijn moeder hem of hij er zich van bewust was, dat hij op zekere dag, misschien zelfs in de nabije toekomst, op zijn broers zou moeten schieten ([30]). Velen zaten daarmee in de klem. Meestal waren de Duitsers reeds over de aankomst van de vluchteling ingelicht en reeds de

(28) Adolf HITLER, *Mein Kampf,* München, 1933, p. 689 e.v.

(29) Uitslagen van de parlementsverkiezingen in 1939 :

Geldige stemmen	*K.P.*	*Soc.*	*Lib.*	*Kath.*	*Rex*	*Pro-Duits*
Kanton St. Vith 4.636	% 0,22	% 3,02	% 0,56	% 42,01	% 9,47	% 44,72
Kanton Eupen 6.616	1,62	4,01	3,37	38,18	4,17	48,65
Kanton Malmedy 5.675	1,13	5,07	6,84	36,23	7,72	43,01
Totaal : 16.927	1,07	4,09	3,76	38,59	6,81	45,68

(Deze gegevens komen uit DESMET, EVALENKO, FRAEYS, *Atlas des élections belges 1919-1954,* Brussel, 1958).

(30) Mondelinge getuigenis van Josef Schoffers, Born (Amel).

volgende dag moest de pas-aangekomene naar het Arbeidsambt, waar hem dan onmiddellijk een passende betrekking aangeboden werd. Het kwam echter ook voor dat men van Duitse zijde op het geweten werkte en de deserteur te horen kreeg « of hij er zich van bewust was, wat hij zichzelf aangedaan had ». Er was geen weg terug ! ([31]).

Sinds het begin van de oorlog met Polen, waren veel jonge Duitsers onder de wapens geroepen en zo was de inschakeling van de nieuwe arbeidskrachten veelal geen probleem. Er is echter nog een ander aspekt. Na enige tijd werden de vluchtelingen uit Eupen-Malmédy-St. Vith bij de *Kreispropaganda*-leider ontboden, waar hen verteld werd, dat hun Heimat spoedig bevrijd zou worden. Het was hun heilige plicht aan die bevrijdingsstrijd deel te nemen en een vrijwillige melding bij de *Wehrmacht* werd hen gesuggereerd. Men schrok er niet voor terug de mensen onder morele druk te zetten ([32]). Velen lieten zich overhalen en werden vrijwilligers. Zij kwamen allen in de speciale eenheid « ZBV 800 » (ZBV : *Zur besondere Verwendung* = voor speciale opdrachten) in Münstereifel terecht. Van Belgische kant was men ook op de hoogte van de opstelling van die eenheid. Men had er zelfs enkele spionnen kunnen binnenbrengen, maar die werden vrij snel ontdekt. Opdat die ontdekking de aandacht niet zou trekken, hield men de binnengebrachte *Pro-Belgier* onopvallend in het oog. Maar toen het uur U aangebroken was, trokken zij niet mee op en werden zij ver van het front in de gezondheidsdienst geplaatst ([33]). De meeste reservisten van de streek waren samengebracht in een onbewapende eenheid van het Belgisch Leger. Men noemde die eenheid *troupe auxiliaire de l'Armée,* afgekort TAA. De Eupen-Malmédyers vonden snel een andere, spitse benaming daarvoor. Zij noemden zich *Tiere aller Art* (« Allerlei dieren ») ([34]). In bepaalde opzichten wantrouwde men de manschappen van de TAA, maar anderzijds is het opnieuw moeilijk te begrijpen, dat men de manschappen niettemin toeliet verlof in hun streek te nemen. Vanaf het einde van 1939 was een desertiecampagne begonnen en steeds opnieuw kwamen verlofgangers niet meer terug. Niet alleen de manschappen van de TAA deserteerden, ook anderen, die hun normale dienstplicht in Waalse kompagnieën vervulden. Zij waren zeer goed over de Belgische verdedigingsstellingen ingelicht. Voor de Duitsers was hun desertie zeer veel waard. Zij konden precies de verdedigingslijnen en forten beschrijven.

De aanval op België was oorspronkelijk gepland voor de 12e november 1939 ([35]). Tussen Kleve en Trier wist men 30 aanvalsklare divisies liggen. De Duitse pantserdivisies waren naar de Rijksgrens opgerukt, gevechtsdivisies hadden de grensbewakingsdivisies afgelost. De Belgische regering was door haar Ambassade in Berlijn verwittigd geworden voor de vermoedelijk

(31) Mondelinge getuigenis van Josef Heinskyll, Hüllscheid (Büllingen).
(32) Mondelinge getuigenis van Josef Schoffers, Born (Amel).
(33) Mondelinge getuigenis van Peter Hardy, Weywertz (Bütgenbach).
(34) Mondelinge getuigenis van Josef Heinskyll, Hüllscheid (Büllingen).
(35) Mondelinge getuigenis van Peter Hardy, Weywertz (Bütgenbach).

komende aanval. Peter Hardy, uit Weywertz, toen 45 jaar oud, was in konflikt geraakt met de Belgische wet en was een rebel geworden. Als verbindingsman meldde hij de Duitsers elke nieuwopgerichte straatversperring, elke troepenbeweging enz. In november 1939 besloot hij naar Duitsland te gaan. Hij meldde zich als vrijwilliger voor de *Wehrmacht* en werd dan ook naar Münstereifel gebracht. Hier werd hij voor de zandbak geplaatst en moest tot zijn grote verbazing vaststellen, dat de Duitsers zeer goed over de aanvalsdoelen ingelicht waren.

Die straatversperringen waren dikwijls zeer primitief. Ze waren gemaakt uit oude hooiwagens en karren, eggen of sparrestammen. Op sommige plaatsen had men zelfs de baan gebarrikeerd met muren in natuursteen. Tussen Andler, bij Schönberg, en Manderfeld had men zelfs een muur van 2 meter hoog over de straat gebouwd. Die straatversperringen riepen groot ongenoegen bij de bevolking op ([36]). Zo moesten b.v. de dokter of de vroedvrouw, om van St. Vith naar Manderfeld te gaan, dikwijls een grote omweg maken. De bakker en de slager geraakten slechts tot aan de muur, daar moesten de waren in een ander klaarstaande auto overgeladen worden ([37]). Men kan zich de ergernis van de bevolking voorstellen, vooral omdat men geen stevige militaire kennis moest bezitten om te weten dat die versperringen in geen geval de Duitsers konden tegenhouden en vooral voor hun pantsers geen hinderpaal waren. Men kan stellen dat de Belgen de eventuele Duitse aanval met een bepaalde naïviteit tegemoet zagen. Van Duitse zijde was ondertussen ook doorgesijpeld, dat men bij een komende intrede met een aantal *Pro-Belgier* wilde afrekenen. Zo hadden de pro-Belgen en zij, die in de schijnwerpers van de politiek stonden, reden tot angst en een verwittigingssysteem voor een eventuele aanval zag het licht. In januari 1940 kwam opnieuw het bericht van een nakende Duitse aanval door. Velen vluchtten toen tot de kuststad Nieuwpoort ([38]). De Duitse aanval bleef echter uit en langzamerhand keerden de vluchters terug naar huis waar de *Heimattreuen* met hen de spot dreven. Men lachte hen openlijk uit en noemde Nieuwpoort nu « Coujonville », wat neerkomt op « stad der lafaards ».

Paul Droesch, geboren in Rocherath, die bij de rijkswacht in Manderfeld dienst deed, werd op die vermelde januari-avond met de fiets naar de grens met Duitsland gestuurd. Daar, bij Weckerath, kon men vanuit de hoogte ver Duitsland in kijken. Droesch had als opdracht, bij een eventuele Duitse aanval, enkele keren zijn zaklamp aan te steken. Dat zou de enkele kilometer verder gelegen Rijkswachtpost in Manderfeld alarmeren ([39]). Men kon zich toen blijkbaar niet voorstellen wat *Blitzkrieg* betekende.

Jakob Trauden, uit Pronsfeld bij Prüm, had van 1936 tot 1938 dienst gedaan bij het Infanterieregiment 105 te Trier en was er als onderofficier afgezwaaid. In augustus 1939 werd hij gemobiliseerd en naar Steinebrück

(36) Mondelinge getuigenis van Jakob Peterges, Andler (St. Vith).
(37) *Id.*
(38) Kurt FAGNOUL, *St. Vith*..., p. 57.
(39) Mondelinge getuigenis van Paul Drösch, Baranzy (Musson).

overgeplaatst. Toen hij na een kort verlof opnieuw naar zijn eenheid terugkeerde, was hij in de trein ingeslapen. In zijn woonplaats had men zijn verlof stevig begoten en het was begrijpelijk, dat hij de slaap niet kon weerstaan. Toen hij wakker werd, zag hij twee Belgische Rijkswachters voor hem. In zijn slaap was hij op het Belgisch grondgebied terecht gekomen. Zijn geweer werd hem afgenomen, maar men vergat zijn dienstpistool. Zijn kompas had hij in de schacht van zijn laars gestopt. In Lommersweiler werd hij oppervlakkig verhoord en dan via St. Vith naar Luik overgebracht, waar hij dan grondig ondervraagd werd. Daar bekeek men verbaasd zijn nieuw uniform en vooral zijn proviandkoffer. Men geloofde toen nog dat de Duitsers niets meer hadden om aan te trekken en honger leden. Van Luik werd hij naar de Citadel van Hoei overgebracht. Tot de inval van de Duitsers ontving hij zijn volledige soldij, kreeg dikwijls de Duitse militaire attaché op bezoek en was een graaggeziene gast in de kantine, waar hij ook vaak zijn Belgische bewakers een glas betaalde. Toen de Duitsers aanvielen, werd hij naar Frankrijk gevoerd en eerst lange jaren na de oorlog keerde hij uit Amerika, via Engeland, in zijn vaderland weer. De tweede wereldoorlog kent hij dus eigenlijk slechts uit verhalen ([40]). Rijkswachter Droesch vertelde dat men in de lente van 1940 nog een Duitse soldaat gevangen nam. Overlopers waren er echter niet. Toen die Duitser in St. Vith verhoord werd, sprak hij een paar woorden uit die Droesch nog lang in de oren naklonken : « Wanneer de Duitsers komen, zul je zien wat oorlog eigenlijk is ! .» Zij konden zich toen eenvoudigweg niet inbeelden, wat hij daarmee bedoelde ([41]).

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers aan en trokken de Belgisch-Duitse grens over op een breedte van 162 km. De aanval kwam zo plots, dat de meeste mensen in hun slaap verrast werden. Reeds gedurende de nacht van 9 op 10 mei hadden stoottroepen de grens overschreden, geleid door inwoners in Duits uniform. De zandbak had hen met hun doelwitten vertrouwd gemaakt ([42]). De ZBV-manschappen hadden in Spandau een speciale genieopleiding gekregen en beschikten over de modernste wapens. Om geen verdachte geluiden te maken, werd de helm onder de mantel gedragen. Velen waren reeds om 3u. op hun post en wachtten vol ongeduld op het teken voor de aanval die om 5 u. zou beginnen. Zo geen vliegtuigmotoren in de lucht gehoord werden, wilde dat zeggen dat de aanval afgelast was en dat het bevel luidde dan zo onopvallend mogelijk terug te trekken ([43]).

Men wist niet of het oefenkamp Elsenborn bezet was en weerstand zou bieden. Als teken, dat het kamp vrij was, zou het postgebouw in de lucht vliegen. In het hotel Borg had men toch bemerkt dat de soldaten het terrein geruimd hadden en kwam de liefde voor de eigen streek boven. Hardy, gids van de stoottroep, vond het spijtig het postgebouw te vernielen. Het bleef dus bewaard. In het kreupelhout van het woud, waarvan men elk pad, elke

(40) Mondelinge getuigenis van Jakob Trauden, Pronsfeld (B.R.D.).
(41) Mondelinge getuigenis van Paul Drösch, Baranzy (Musson).
(42) Mondelinge getuigenis van Peter Hardy, Weywertz (Bütgenbach).
(43) Mondelinge getuigenis van Aloys Schoffers, Bütgenbach.

boom kende, werkte men zich vooruit. Op de spoorweglijn tussen Sourbrodt en Kalterherberg moesten de sporen springen. Uit ervaring wist men dat op de trein arbeiders en spoorwegpersoneel konden zitten en daarom stuurde men een stoottroep naar het *Grün Kloster,* om die sabotage te verhinderen. Daar kwam het tot een gevecht, waarbij aan Belgische zijde een zwaargewonde viel. Tijdens zijn overbrenging naar het ziekenhuis bezweek hij aan die verwondingen (44). Op weg van het kamp van Elsenborn naar Sourbrodt werden enkele soldaten en een rijkswachter gevangen genomen. Hun geweren waren aan hun fietsen vastgebonden en ze zouden naar de andere wereld geholpen zijn, vooraleer zij hun wapens hadden kunnen losmaken (45). In het station van Sourbrodt kwam het tot een vuurgevecht. Een herdenkingsmonument draagt daar volgende tekst : *Ici à l'aube du 10 mai 1940 fut lâchement assassinée par la Cinquième Colonne Teutonne Kimmer Gertrude, née Theissen. Passant souviens-toi ! Frau* Kimmer probeerde nog de trein naar Weismes te halen en vluchtte in een bakkerswagen. Vanuit het seinhuis zouden de Belgische soldaten dan het vuur geopend hebben op de stootgroep en zij werd dan door een verdwaalde kogel getroffen. Toen de gids van de stoottroep met zijn *Leutnant* bij het station kwam, trof hij daar de stationschef aan, die men handboeien had aangedaan. Hardy beval onmiddellijk de man los te maken en vernam toen de tragische dood van de vrouw, echtegenote van een Belgisch rijkswachter (46). Wat er precies gebeurd was, zal wel nooit achterhaald worden.

De Belgische wachtposten aan het viadukt van Weywertz hadden zich niet laten overrompelen. Voor de Duitsers aankwamen, vloog het viadukt in de lucht. Misschien waren de Belgische soldaten op een of andere manier verwittigd geworden, want volgens de verklaringen van leden van de stoottroep was de aanval goed voorbereid en door en door ingeoefend (47). Het viadukt van Bütgenbach en de stuwmuur bleven daarentegen ongeschonden. Bij het vuurgevecht vielen enkele gekwetsten. Nog steeds bevindt zich op het kerkhof van Bütgenbach het graf van een onbekende soldaat, herinnering aan 10 mei 1940. Schoffers, gids van een stoottroep, die de opdracht had de stuwdam ongeschonden in handen te krijgen, schoot met zijn karabijn om 5 u. 's morgens in de lucht, gooide een handgranaat en riep *Mains en l'air, c'est la guerre !* Op die manier begon in Bütgenbach de tweede wereldoorlog (48). Volkomen verrast en zonder verzet lieten de Belgische wachtposten zich wegleiden. De bewaker van de stuwdam, een burger uit Waals-Malmédy, was door de aanval wakker geworden en kwam met de revolver in de hand naar buiten gelopen. Enkele Duitsers overmeesterden hem en hij zou als vrijschutter onmiddellijk neergeschoten worden. « Dat begint hier al zoals in Polen ! ». Schoffers kwam toegelopen, hij kende de bewaker en gaf het

(44) Mondelinge getuigenis van Peter Hardy, Weywertz (Bütgenbach).
(45) *Id.*
(46) *Id.*
(47) *Id.*
(48) Mondelinge getuigenis van Josef Schoffers, Born (Amel).

bevel hem vrij te laten ([49]). Hij redde hem het leven. Dat de bewaker vijf jaar later voor de krijgsauditeur als getuige zou optreden en voor het leven van Schoffers bedelen, kon toen geen van beiden voorzien. Een soldaat van de Belgische wachtpost weende bittere tranen, toen hij daar met de armen in de lucht stond en de weg naar de onzekere krijgsgevangenschap moest opgaan. Vijf jaar later vertelde hij, dat hij zich tot de laatste patroon verdedigd had, vooraleer zich over te geven. Met de woorden : *Vous voyez la bravoure de nos soldats !*, wees de krijgsauditeur naar de held ([50]).

De vuurgevechten hadden de burgerbevolking opmerkzaam gemaakt op het naderen van de Duitsers en velen vonden niets dringender dan naar het strijdperk te snellen. Het is slechts aan zeer gelukkige omstandigheden te danken, dat er niet meer burgers bij de strijdverrichtingen om het leven kwamen. Op 10 mei was de burgerbevolking van de streek van St. Vith reeds vroeg uit de veren. De gevoelens waren verdeeld. De generatie die de eerste wereldoorlog nog aktief meegemaakt had, wist wat deze dag betekende. Het begin van een tweede wereldoorlog ! België was in de oorlog meegesleurd en, wat het nog moeilijker zou maken, de streek van St. Vith was een grensgebied. Zo de Duitsers niet konden doorbreken en het tot een loopgravenoorlog kwam, bestond er groot gevaar voor de vernieling van de Heimat. Vele jongeren dienden in het Belgische leger ; zou het tot een broederoorlog komen ? Velen haastten zich naar hun vrienden, om ze in die ogenblikken niet alleen te laten of om hulp te vragen.

De jeugd was meestal geestdriftig en keek met interesse de Duitse opmars toe. Dat zij zelf enkele maanden later erbij zouden zijn, dat zij in plaats van een zegevierende opmars een demoraliserende terugtocht zouden moeten meemaken, kon niemand toen vermoeden. Dat velen onder hen hun leven zouden laten op verre slagvelden of hun leven lang aan de gevolgen van hun verwondingen zouden lijden, daaraan dacht toen geen van de toeschouwers. De burgerbevolking bleef in de straten, men juichte de teruggekeerden toe ([51]). Men schudde niet alleen handjes, men trakteerde met drank, met chocolade, met sigaretten. En niet alleen de overwinnaars werden bedacht, ook krijgsgevangenen kregen verse melk, wanneer de boer van de weide terugkeerde. Menig Belgische soldaat, die in de streek ingekwartierd was geweest, moest niet naar de veldkeuken om te eten. Meer dan eens had men hem zijn lievelingsgerecht voorgeschoteld. Hij had mee aan de familietafel gezeten, dikwijls op de plaats van de afwezige zoon ([52]).

In St. Vith schoten de rijkswachters op 10 mei, toen zij Stuka's in scheervlucht hadden gezien, met hun geweren op die vliegtuigen. Toen zij plots de eerste Duitsers bemerkten, gaf de bevelhebber onmiddellijk bevel tot schieten. De voormalige rijkswachter Drösch getuigde echter dat zij van het begin af in een verloren en uitzichtloze positie verkeerden. Hun oplei-

(49) *Id.*
(50) *Id.*
(51) Martin SCHAERER, *Deutsche Annexionspolitik...*, p. 45 e.v.
(52) Mondelinge getuigenis van Mevr. Erna Hanf-Peren, Sankt Vith.

ding was, in vergelijking met de Duitsers, gebrekkig en daarenboven beschikten zij slechts over verouderde wapens ([53]). Ook hier kwamen burgers op de gebeurtenis af, en *Heimattreue* namen met de wapens aan de « bevrijdingsstrijd » deel. Twee rijkswachters sneuvelden, zeven raakten verwond. Een zwaargekwetste rijkswachter werd ijlings op een ladder naar het nabijgelegen ziekenhuis gebracht, hij stierf tijdens die overbrenging ([54]). De brug bij de Rosenhügel was gesprongen, de laatste reizigerswagen en de bagagewagon van een doorrijdende trein waren naar beneden gestort. In het hospitaal van St. Vith waren alle kamers gevuld met gekwetsten, zij lagen zelfs in de gangen op draagberries. De geneesheren stonden machteloos. Talrijke vrouwen boden zich als vrijwilligersters aan en verzorgden vriend en vijand. De toenmalige helpsters herinneren zich nog steeds een Frans officier. De Duitsers waren voor hem alleen maar moordenaars. Hij haatte ze uit de grond van zijn hart en weigerde door een Duitse arts verzorgd te worden. Met de grofste verwensingen op de lippen stierf hij. Hij werd op het kerkhof van St. Vith begraven, maar na een jaar werd zijn stoffelijk overschot naar Frankrijk overgebracht ([55]).

Dagelijks kwamen in St. Vith nieuwe gevangenen aan en elke dag trokken de mensen er naartoe, om te zien of een of andere bekende er niet bij was. Aan de benedenkant van de gemeente was er een kamp voor koloniale soldaten. Veel mensen hadden schrik voor hen. Hun vooroordeel was waarschijnlijk niet zozeer ingegeven door de gewelddaden die hen toegeschreven werden, maar veeleer door hun huidskleur ([56]). De jongeren uit Eupen-Malmédy-St. Vith, die in Duitse krijgsgevangenschap beland waren, werden na korte tijd vrijgelaten en keerden dikwijls op avontuurlijke wijze naar hun streek terug. De inwoners, die de Duitse stoottroepen geleid en hun opdracht grotendeels suksesrijk uitgevoerd hadden, werden bijna allen voor hun waaghalzige inzet met het IJzeren Kruis tweede klasse onderscheiden en werden na de 10e mei, voorlopig althans, niet naar andere gevechtsterreinen gestuurd. Na die gevaarlijke onderneming werden ze voor een tijd met verlof naar huis gestuurd. De verlofgangers van St. Vith werden ertoe aangezet in het overvolle tot een groot militair hospitaal omgevormde *St. Josefskrankenhaus* een hand toe te steken. Men had erop gerekend dat geen inwoners van Eupen-Malmédy aan de grens gestationeerd waren, om zo te vermijden dat broers tegenover elkaar zouden staan ([57]).

In geval van oorlog waren de Duitsers de anderen steeds een armslengte voor geweest. Zij hadden niet alleen een betere bewapening — in 1914-1918 hadden zij reeds het *feldgraue* uniform, toen de Fransen met hun rode broeken nog een gemakkelijke schietschijf waren — maar in 1940 bezaten zij ook het overwicht in de lucht en braken zij met hun tanks overal door.

(53) Mondelinge getuigenis van Paul Drösch, Baranzy (Musson).
(54) Mondelinge getuigenis van Vitus Margraff, Rodt (Sankt Vith).
(55) Mondelinge getuigenis van een gewezen helpster. Zij wenst anoniem te blijven. Haar naam is de auteur bekend.
(56) Mondelinge getuigenis van Mevr. Erna Hanf-Peren, Sankt Vith.
(57) Mondelinge getuigenis van Josef von der Lahr, Sankt Vith.

Daarenboven beschikten zij over een belangrijk nieuw wapen, de propaganda, het wapen van de psychologische oorlogvoering ([58]). De propagandakompagnieën hoorden daartoe en ook het sirenegehuil van de op hun doel neerduikende Stuka's. In de Spaanse burgeroorlog had men de ervaring opgedaan. Toen de Rijkswachtbrigade van St. Vith in handen van de Duitsers viel, plaatste men de Rijkswachters met hun « bevrijders » vóór het fototoestel van de PK-Man. Op bevel gingen de armen opnieuw de lucht in ([59]). Die foto van de overgave van de rijkswachtpost werd als de verovering van de eerste bevrijde Duitse stad door de volledige Duitse pers gepubliceerd. Sommigen wilden hun wraak koelen. Zo kwam het b.v. in St. Vith tot enkele geweldplegingen. Men verplichtte er enkele pro-Belgen op blote voeten en met omhooggeheven armen, tot spot van de toeschouwers, door de stad te stappen. Toen één van de leiders van de *Heimattreuen* dat vernam, liep hij er onmiddellijk naartoe. Met zijn uitspraak : « Vandaag is het de schoonste dag, waarop we zo lang gewacht hebben en die dag wilt u daarmee besmeuren ! », kwam een einde aan dat spitsroedengeloop ([60]).

Men moet grensbewoner zijn om de problemen, die uit die situatie voortvloeien, te kennen. Terzelfdertijd moet men zich ook in de toenmalige tijd en in de plaats van de enkeling kunnen zetten, om te kunnen verstaan en oordelen. De meeste grensbewoners hadden toch familie aan de Duitse kant. Zeer vroeg dikwijls bemerkten ze de nevenverschijnselen van de *Heimins-Reich*-beweging. In de streek van St. Vith stonden de eerste verzetsmensen tegen het nationaalsocialisme op ! Zij namen het op voor de demokratie of voor België. Ze zwegen niet ! Zij riskeerden gevangenis en koncentratiekamp ([61]).

Op 18 mei 1940 verenigde een biezonder *Führer*-dekreet Eupen-Malmédy-St. Vith en Moresnet met het Duitse Rijk. Deze gebieden, die door het Verdrag van Versailles aan België afgestaan werden, zouden innerlijk steeds met Duitsland verbonden gebleven zijn en mochten daarom, zelfs niet tijdelijk, als een bezet vijandig gebied beschouwd en behandeld worden ([62]). De volgende zondag luidden de klokken in alle plaatsen van de streek van St. Vith. Het was niet de eerste keer dat ze luidden bij een dergelijke gelegenheid. Op 17 en 18 januari 1816 was de aanhechting van het gebied van St. Vith bij Pruisen op de torens ingeluid ([63]). Veel van die klokken zouden in de volgende jaren omgesmolten worden om er kanonnen van te maken. De stad St. Vith kreeg bevel te bevlaggen. Op de dag zelf van de inval hingen vlaggen uit en reeds op de 10e mei wapperden hakenkruisvlaggen, die

(58) Kurt FAGNOUL, in *Kriegsschicksale 1944-45. Beiträge zur Chronik der Ardennen-Offensive im Lande zwischen Venn und Schneifel*, St. Vith, *Geschichtsverein « Zwischen Venn & Schneifel »*, 1969, p. 3, 37 e.v.

(59) Mondelinge getuigenis van Paul Drösch, Baranzy (Musson).

(60) Mondelinge getuigenis van Franz Pip-Margraff, Sankt Vith.

(61) Kurt FAGNOUL, *St. Vith...*, p. 54.

(62) Hierover : *Die Rheinprovinz. Amtliches Organ des Landeshauptmanns*, Düsseldorf, 16 Jg., Nr. 6, juni 1940.

(63) Kopieboek van Doutrelepont, burgemeester van Amel, 1814-1817.

men dikwijls zelf 's nachts had genaaid, in de wind. Toen enkele inwoners de *Ortsgruppenleiter* meedeelden dat zij geen hakenkruisvlag bezaten, raadde hij hen aan hetzij de stadskleuren, hetzij de Sakramentsdagwimpel uit te hangen. Bij de hereniging bij Duitsland hoefde niet noodzakelijk een hakenkruisvlag.

De volgende dagen en weken zorgde de Duitse militaire autoriteit voor een zo snel mogelijke normalizering van het dagelijks leven. Reeds op 7 juni werd de *Reichsmark* ingevoerd ([64]). Het kantoor der belastingen, registratie en domeinen, dat in St. Vith als hoofdplaats van een kanton gevestigd was, werd opgeheven. Malmédy werd het centrum. Ook het belastingskantoor Bütgenbach moest verdwijnen. De Bisschoppelijke school in St. Vith bleef aanvankelijk gesloten, veel leerlingen trokken naar het atheneum in Malmédy. De Bisschoppelijke school was als veldhospitaal door de *Wehrmacht* in beslag genomen. Het leerlingenregister begint pas op 15 oktober 1940. De Bisschoppelijke school werd een *Oberschule* (middelbare school) voor jongens ([65]). Kort voor het uitbreken van de oorlog was de grote nieuwbouw van het klooster van Steyl in Montenau afgewerkt. Nu waren de Duitsers hier ! Naar alle waarschijnlijkheid zouden de broeders en de paters hetzelfde lot ondergaan als hun Oostenrijkse konfraters. Pater Dümpelmann, toen rektor van het klooster in Montenau, waagde een diplomatiek maneuver. Reeds in de zomer 1940 nam hij kontakt op met het hoofdkwartier van het Zevende Legerkorps in Münster en bood de *Wehrmacht* het huis als veldhospitaal aan. De onderhandelingen namen maanden in beslag, maar uiteindelijk, in 1941, kwamen de eerste zieken en gewonden aan. Daar deze taak hoge eisen stelde, werd beroep gedaan op Zusters van de Kongregatie van Steyl, die tot het einde van de oorlog bleven ([66]).

Politieke organizaties werden opgericht en in de meeste gevallen kwamen gewezen *Heimattreuen* aan het hoofd ervan te staan. In veel plaatsen drongen zich vrijwillig leiders op, niet omdat zij dat deden uit nazi-geestdrift of overtuiging ([67]), veeleer om niet alle macht in handen van fanatiekelingen te leggen of die over te geven aan Rijksduitsers, die door de nieuwe bewindslieden ingezet werden om het nationaalsocialistische systeem in te voeren. Men was er zich van bewust dat de nieuwe machthebbers hun bewind naar het in het Rijk geldende schema zouden installeren en zo bleek het voor de boeren zeer belangrijk de funktie van *Ortsbauernführer* in de handen van gematigde en inheemse mannen te geven. Velen vermoedden welke problemen de oorlogsverplichtingen meebrachten. Men wist ook dat de nieuwe machthebbers vijandig tegenover de godsdienst stonden, maar de kristelijke aard van de bevolking zou en moest gehandhaafd blijven. Zo belandde de *Ortsgruppenführer* van Manderfeld, nochtans vóór de oorlog een beproefd

(64) Martin SCHAERER, *Deutsche Annexionspolitik*..., p. 189.

(65) B. KARTHEUSER, J. DRIES, H. JENNIGES, *Eine Schule in ihrer Zeit*, St. Vith, Verlag Aktuell, 1981, p. 78 e.v.

(66) Kurt FAGNOUL, *Das Kloster St. Raphael und seine Pfarrei*, in *Zwischen Venn und Schneifel*, Jg. 1965.

(67) Mondelinge getuigenis van Heinrich Maus, Krewinkel (Büllingen).

lid van het *Heimattreue Front* op de zwarte lijst van de politiek onbetrouwbare personen. Hij kon zich maar aan de steeds zwaarder doorwegende eisen van de partijleiding onttrekken door vrijwillig dienst te nemen bij de *Wehrmacht*. Van in het begin rees er in de schoot van de Partij verzet tegen de door haar verkondigde ideeën ([68]).

Natuurlijk kan niet voor iedereen een lans gebroken worden. Daden van willekeur en verklikkingen grepen plaats. Spoorbeambten, leraars, post- en financiebedienden werden omwille van hun Belgische gezindheid of hun gebrek aan verstandhouding met de nazi's niet opnieuw in dienst genomen of naar het *Altreich* (het oude Rijk), zoals het toen genoemd werd, overgeplaatst. Zeer dikwijls vonden zij daar begrip voor hun houding, werden gerehabiliteerd en keerden zelfs, tot ergernis van de verklikkers, naar hun vroegere werkkring terug. Een klein deel van de ambtenaren gaf er echter de voorkeur aan, naar België te trekken en enkele jaren in ballingschap te leven ([69]). Onder hen talrijke Belgische ambtenaren, die na 1920 uit het binnenland naar St. Vith waren gekomen. Zij keerden naar hun geboortestreek terug. Velen konden nog vrijelijk wegtrekken en have en goed meenemen. Voor de ambtenaren bestond er voor de oorlog het Mobilisatieboekje, waarin de verplichtingen in oorlogstijd vermeld werden. Daarin werd onder andere ook gestipuleerd, dat zij op hun post moesten blijven. Een aantal van die vrijwillige bannelingen werd inbreuk op dat artikel verweten. Zij hadden verwacht met open armen ontvangen te worden, maar voor de Belgen waren zij *Neubelgier,* zo te zeggen gewezen Duitsers en kwamen zij uit de opnieuw Duits geworden streek van St. Vith. Bezwarend bleek nog voor velen dat zij daarenboven geen Frans spraken. Men mag nu ook niet geloven dat de « opnieuw bevrijde Volksduitsers » in het *Altreich* overal met grote hartelijkheid ontvangen werden, zeer dikwijls werden zij afwijzend *Beutegermanen* (buitgemaakte Germanen) of *Rucksackdeutsche* (rugzakduitsers) genoemd. Een duidelijk voorbeeld van het droeve lot van een grensbevolking.

Begin 1942 nam de oproepingsgolf voor de Duitse *Wehrmacht* een aanvang. Sinds 10 mei 1940 waren er enkelen vrijwillig bij de *Wehrmacht* gegaan, maar hun aantal weegt wel niet op tegen dat van de *Zwangseinberufenen*. Met de oproeping begon en groeide het verzet aan. De verzetsmensen kan men in drie groepen onderverdelen. Eerst diegenen die zich uit vaderlandslievende overtuiging onmiddellijk bij de inval tegen het nationaalsocialistisch regime keerden en er de voorkeur aan gaven naar België te trekken. De tweede groep wordt gevormd door hen, die de oproeping voor de *Wehrmacht* niet beantwoordden en op de vlucht sloegen. Tot de derde groep moet men die rekenen, die na Stalingrad de kant van de toekomstige overwinnaars kozen ([70]). Die drie groepen moeten op hun beurt onderverdeeld worden in passieve en aktieve verzetsmensen. Bij de politieke gevangenen zou men kunnen denken dat het probleem eenvoudiger was. Spijtig genoeg waren er

(68) Mondelinge getuigenis van Josef Heinskyll, Hüllscheid (Büllingen).
(69) Kurt FAGNOUL, *St. Vith...*, p. 51.
(70) *Id.*, p. 57.

na de oorlog mensen, die uit Duitse kampen en gevangenissen terugkeerden en zich als politiek vervolgden voordeden, alhoewel zij in werkelijkheid alleen tegen de ekonomische wetgeving hadden gezondigd of wegens kriminele daden opgesloten waren geworden. Ook waren er velen die na de oorlog hun handen proper wilden maken en geloofden dat zij, door hun buurman of persoonlijke vijand te verklikken, een vaderlandslievende daad gesteld hadden.

Wanneer het jaar 1944 aanving, was het beeld van het St. Vitherland beslissend veranderd. Uiterlijk bleek er niets aan de hand te zijn, maar dat was slechts schijn. Talrijke moeders en vrouwen treurden reeds over hun zonen en mannen die op verre slagvelden hun leven verloren hadden. In de streek moesten de ouderen de opgeroepen soldaten vervangen en hard meewerken. De geestdrift, die aanvankelijk bij de inval van de Duitsers bestond, was verdwenen. Men had zich dat zo niet voorgesteld. Van de fronten kwamen steeds dreigender berichten. Men zag een onzekere toekomst tegemoet. De Duitse oorlogspropaganda liet het slechtste uitschijnen. Elke nacht kon men het aanhoudend gedreun horen van de geallieerde bommenwerpers op weg naar Duitsland om er dood en verderf te brengen ([71]). Toen de Geallieerden op 6 juni 1944 in Normandië landden, had het merendeel begrepen dat er grote veranderingen op til waren. Alhoewel het *Wehrmachtsbericht* slechts schoorvoetend toegaf, dat de Geallieerden vooruitgang boekten, sijpelden geruchten door, die geen twijfel lieten omtrent een Duitse nederlaag. In het begin van 1944 waren daarenboven nog de jongeren van vijftien en een half jaar opgeroepen ([72]). Voor niets schrok men nog terug. Op 9 augustus vielen Amerikaanse bommenwerpers St. Vith en het kamp van Elsenborn aan. Zes personen kwamen om het leven in St. Vith, de oude parochiekerk brandde tot de grondvesten af. In de daaropvolgende weken zag men steeds meer Duitse autokolonnes, die richting *Reich* trokken. Allerlei geruchten deden de ronde in de stad. Vanaf de dertiende juni 1944 zetten de Duitsers een onbemande vliegende bom in, die bij de vijand grote verwoestingen aanrichtte. Sommigen hadden in de avondhemel dat vuurspuwend, knetterend fantoom bemerkt. Het Duitse *Wehrmachtsbericht* deelde mee dat dit wapen een vergeldingswapen was en daarom werden die nieuwe tuigen V 1 gedoopt. V 2, V 3 enz. zouden later volgen. Sommigen meenden te weten dat die V-bommen gebruikt zouden worden wanneer de Amerikanen de *Westwall* zouden aanvallen. Zo zou het gebied van St. Vith terug tussen de fronten belanden en zware schade ondergaan ([73]).

Op 4 september werden de geruchten werkelijkheid. De dag ervoor, een zondag, had een partijbijeenkomst plaatsgehad en daar was besloten geworden St. Vith te evacueren. Partijleden gingen van huis tot huis en maanden

(71) *Id.*, p. 74.

(72) Hierover : Paul EMUNDS, *Mit 15 an die Kanonen. Eine Fallstudie über das Schicksal der als « Luftwaffenhelfer » eingesetzten Oberschüler in den Sperrfeuerbatterien (Flak Abt. 514) rund um Aachen während der anglo-amerikanischen Luftoffensiven der Jahre 1943-44*, Aachen, 1975.

(73) Kurt FAGNOUL, *St. Vith...*, p. 15.

de ouderen aan met de trein weg te gaan. Brood, schoenen enz. werden zonder rantsoeneringskaart en zonder ontvangstbewijs verkocht. Vooral veel Rijksduitsers trokken weg met de trein. De *Ortsgruppenleiter* en de burgemeester hadden een luidruchtige gedachtenwisseling. *Ortsgruppenleiter* Margraff wees het bevel tot evacuatie af, omdat hij, als inwoner van St. Vith, de verantwoordelijkheid voor een dergelijke ontruiming niet op zich kon nemen. Het was toch geen partijaangelegenheid ! Toen het bevel van hogerhand kwam, moest het ook door het stadsbestuur uitgevoerd worden en zo kregen de politiemannen Margraff en Girretz en de stadsbode Müller het bevel de bevolking mee te delen, dat de stad vóór 7 u. 's avonds ontruimd moest zijn ([74]). In feite was St. Vith de eerste Duitse stad die de intocht van de Amerikanen verbeidde. Zij, die met de vluchtkaravaan wegtrokken, waren meestal daartoe gedwongen en konden niet meer terug. Een deel van de bevolking laadde have en goed op een handkar en dook in de omliggende dorpen onder bij familie of vrienden. Er waren zelfs inwoners van St. Vith, die geen acht gaven op de waarschuwingen en gewoon thuis bleven.

Veel inwoners van St. Vith hadden tranen in de ogen. Het meegevoerde vee loeide, wilde de stad niet uit ([75]). De vluchtkaravaan bestond uit 64 spannen, waarvan zelfs enkele stellen met ossen. In hun grote spoed hadden de meesten alleen maar het hoogstnodige meegenomen en hadden dikwijls het belangrijkste vergeten. Alleen al het voer voor de trekdieren nam veel plaats in. Voor de meetrekkende geneesheer had men een personenwagen klaargemaakt, die op gezuiverde benzine, uit de apoteek Lorent, moest draaien. Vermits er een arts meeging, hadden zelfs zieken en zwangeren zich bij het konvooi aangesloten. Reeds in de eerste nacht werden de vluchtelingen opgeschrikt. Men zette hen tot spoed aan, omdat de Amerikaanse tankvoorhoede reeds voor St. Vith stond. De meesten wilden niet te ver achter de *Westwall* belanden. Des te verder men in het Rijk trok, hoe meer men aan de bombardementen blootgesteld was en des te moeilijker de terugkeer zou zijn. Zodra het dag werd, draaiden de jachtbommenwerpers boven het konvooi en zaaiden angst en paniek bij de mensen ([76]). Na enige dagen kreeg de karavaan bevel dat de vrouwen, kinderen en ouderen ze moesten verlaten en verder met de trein vervoerd zouden worden. Ze zouden slechts tot Euskirchen gebracht worden. Dat bericht bracht veel opschudding teweeg. Ging het hier om een knappe schaakzet van de Duitsers ? Reeds na enkele dagen had men begrepen wat men begonnen was, velen wilden niet verder gaan. Wou men hen op die manier gedweeër maken ? In ieder geval wilde niemand de Rijn overtrekken ([77]).

In Meckenheim werden zij door hun gewezen burgemeester Mayer begroet. Toen de karavaan daar binnentrok, viel een jachtbommenwerper een

(74) *Id.*, p. 17.

(75) In de stadskern van Sankt Vith bevonden zich toen, tot aan de vernieling van de stad, nog boerenhoven.

(76) Kurt FAGNOUL, *St. Vith*..., p. 17.

(77) *Id.*, p. 23 e.v.

munitietrein aan. Daarbij kwam dan nog het bericht dat degenen, die het konvooi hadden moeten verlaten, ondertussen verder, richting Kassel, vervoerd werden. Terugkeren was niet meer mogelijk. Toen de karavaan in Siegburg voorbij een strafgevangenkolonne trok, herkende men de politieke gevangene Linden uit St. Vith, wegens demoralizering ter dood veroordeeld. Het konvooi werd dan verder naar Dransfeld, Hannoversch-Münden, gebracht. Daar was alles goed georganizeerd. De vluchtelingen uit St. Vith vonden er een liefdevolle ontvangst en de mannen vonden er, naargelang de mogelijkheden, onmiddellijk werk ([78]).

In St. Vith werd in die eerste dagen het veldhospitaal opgedoekt. Alleen enkele verkenningswagens stonden eenzaam aan de wegenkruispunten. Beneden in de Rodterstrasse liet een troep SS-Mannen een paar dikke bomen springen, die als versperring over de straat gelegd werden. Talrijke inwoners van St. Vith waren toen met verlof. Een aantal onder hen besloot onder te duiken en de intocht van de Amerikanen af te wachten. Het station van St. Vith was bij het eerste bombardement in augustus reeds zwaar beschadigd geworden, maar de laatste dagen voor de intocht van de Amerikanen heerste weer drukte op de perrons. Op 10 september werden alle wagons aan elkaar gekoppeld en de verschillende lokomotieven werden eveneens op het spoor naar Gerolstein gerangeerd. Dat voor de oorlogvoering zo belangrijk materieel werd via Gerolstein, Grimberg naar Holzwickede bij Unna gevoerd. Op een beschadigde lokomotief van het type T 14 na, was alles ontruimd geworden. Een treurig zicht, als men weet dat het station op zijn hoogtepunt tot 1.000 personen tewerkstelde ([79]).

Op 12 september trokken de eerste Amerikanen de buitenwijken van St. Vith binnen. In het St. Vither-Venn had een SS-achterhoede nog verbitterd gevochten, maar dat kon de opmars niet tot stilstand brengen, alleen maar vertragen. Als de schemering aanbrak, graafden zij zich in. Als een loopvuur verbreidde zich het nieuws van de aankomst van de Amerikanen. Een inwoner van St. Vith ging met de witte vlag de Amerikanen tegemoet en deelde mee dat er in de stad geen vijanden meer waren. Maar pas de volgende dag kropen de Amerikaanse G.I.'s uit hun loopgraven en bezetten zij de stad. Voor veel inwoners van St. Vith deed het eigenaardig aan te weten dat de Amerikanen hier waren. Het was geen intocht zoals op 10 mei 1940. Tijdens hun bevrijdingscampagne waren de Amerikanen overal door de burgerbevolking begroet geworden, maar hier in St. Vith, stond niemand langs de weg. Voor de bevolking was het een grote ontnuchtering ([80]). Men was er zich van bewust dat men nu van zijn familie en vrienden, die met het konvooi vertrokken waren, of van de mannen, die in de *Wehrmacht* vochten, gescheiden was. Wanneer zou men van hen nog iets vernemen ? Allerlei gedachten overvielen de inwoners. De Amerikanen werden op de voet gevolgd door de *Armée Blanche*. Zij achtte zich op vijandelijk terrein en trok

(78) *Id.*, p. 33.
(79) *Id.*, p. 37.
(80) *Id.*, p. 44.

herrieschoppend door de straten. De klachten hoopten zich op en op een dag gaven de Amerikanen bevel aan de leden van die formatie, ofwel zich vrijwillig aan te melden voor het front bij Manderfeld, ofwel de wapens neer te leggen op de markt. De verzetsstrijders vielen in de valstrik van de Amerikanen en werden met legervrachtwagens naar het binnenland teruggevoerd. Jammer was dat zij het beeld van de « bevrijders » niet veel goeds hadden gedaan ([81]).

De volgende dagen keerden ook de gewezen inwoners van St. Vith terug uit hun ballingschap. Burgemeester Freres werd als volksvertegenwoordiger nog in Brussel weerhouden en dus moest, na enkele dagen, de eerste schepen Hubert Simons het ambt van plaatsvervangend burgemeester waarnemen. Hermann Lehnen nam het ambt van stadssekretaris op zich en politiekommissaris Hennes stelde met verzetsstrijders, die met de *Armée Blanche* teruggekeerd waren en vooral uit St. Vith of de dorpen in de nabijheid ervan, een kleine politieploeg samen. De instelling van de Belgische administratie bracht grote moeilijkheden mee. Nieuwe identiteitskaarten moesten afgeleverd worden, daarbij kwam de geldwissel, het invoeren van Belgische levensmiddelenkaarten enz. ([82]). Boven in het huis Pip-Margraff had de *Civil Affairs* onderdak gevonden. Captain Green, hoofd van het kantoor, had veel begrip voor de toestand en tussen de *Civil Affairs* en Belgische administratie heerste een goede verstandhouding ([83]).

Na korte tijd reeds moesten die inwoners van St. Vith, die dienst hadden genomen in het Duitse Leger en zich door de opmars hadden laten verrassen, naar het CIC (*Counterintelligence Corps*). Zij werden er verhoord en de vraag of zij tot een Weerwolfeenheid behoorden werd telkens opnieuw herhaald. Men wou gewoonweg niet aanvaarden dat zij van een thuisverlof gebruik hadden gemaakt om niet meer naar hun eenheid terug te keren. Na enkele dagen werden de gevangenen opgeladen en weggevoerd. Zij belandden bij Cherbourg in een krijgsgevangenkamp bij de Atlantische Oceaan. In het kamp bevonden zich een drie à vierhonderd inwoners van Eupen-Malmédy-St. Vith. Voor Kerstdag had men een koor van gevangenen samengesteld, een Eupener had de tekst van een lied geschreven dat op de melodie van Gerhard Winkler zou gezongen worden. Johannes Piette had de partituur voor het meerstemmige koor geschreven en de repetities geleid. Met Kerstmis trad het gevangenenkoor op. Maar in de wolken hoorde men het dreunen van de vliegtuigmotoren. Zij vlogen naar St. Vith om de stad te vernietigen ([84]).

Op 4 oktober trok de *2nd US-Infantry-Division* St. Vith binnen. Sinds de landing was zij in kontakt met de vijand geweest en bezat een stevige frontervaring. Waarschijnlijk rekende men toen reeds met een Duitse aanval

(81) *Id.*, p. 57.
(82) *Id.*, p. 57 e.v.
(83) *Id.*, p. 51 e.v.
(84) *Id.*, p. 75.

en verwachtte men een Duits offensief in de richting van St. Vith. De frontsektor tussen Burg-Reuland en Ouren was slechts zwak bezet. Bij een bezoek aan het front deelde een hoog Amerikaans parachutisten-officier aan de bevelvoerende officier van de *Armée Blanche* mee, dat dat bewust gedaan was, men wachtte op een Duitse aanval ([85]). Toen men echter vaststelde dat het zesde *SS-Panzer*-leger bij Rocherath kwam te liggen, met het oog op een doorbraak naar Elsenborn-Luik toe, werd de *2nd US-Infantry* naar de noordelijke frontsektor verplaatst. Wie de geschiedenis van het von Rundstedtoffensief wil bestuderen, moet beginnen met het feit dat generaal Eisenhower alleen de verantwoordelijkheid op zich nam het Ardennenfront slechts zwakjes te bezetten.

Op 16 december 1944 sloegen in de vroege ochtenduren enkele granaten, afgevuurd door spoorweggeschut, op St. Vith en ook op Malmédy in. SS-ers en valschermjagers vochten verbeten om iedere meter grond bij Manderfeld. De Amerikanen verdedigden zich vertwijfeld. Toen de plaatsvervangende burgemeester Simons zich naar het Stadhuis haastte, werd hij binnengelaten bij de Officier van de *Civil Affairs*, die hem echter verzekerde dat hem niets bekend was van een Duitse aanval ([86]). In St. Vith werd uitgebeld, dat niemand op straat mocht en dat er geen godsdienstplechtigheden mochten gehouden worden, zelfs achter de ramen staan kijken was verboden. Weer liepen talrijke St. Vithers met vluchtgedachten rond. Velen hadden op het laatste ogenblik, juist voor de intocht van de Amerikanen, nog een oproepingsbevel ontvangen, maar hadden niet gereageerd of hadden niet meegeholpen aan de verdedigingswerken. Voor hen kwam het erop aan te vluchten. Ook zij, die uit de verbanning teruggekeerd waren, verlieten opnieuw de stad. Op 13 december werd de 2de US-Infanteriedivisie naar het gebied Wirtzfeld-Rocherath-Elsenborn verlegd. Hier moest Sepp Dietrich met zijn Zesde Leger in de richting Elsenborn-Luik doorbreken ([87]).

Duitse valschermspringers, onder bevel van *Oberst* von der Heydte waren boven de Hoge Venen afgesprongen. Zij moesten de wegenkruispunten in de richting Luik-Verviers openhouden. De operatie mislukte echter. De meeste parachutisten waren niet boven hun doel gedropt, of de bevoorrading viel uit en reeds na enkele dagen moest die onderneming als mislukt beschouwd worden, toen *Oberst* von der Heydte zich te Monschau aan de Amerikanen overgaf ([88]). Bij Wirtzfeld moest ook de *Panzergruppe Peiper* in de richting Elsenborn-Luik doorstoten. Het spervuur van de Amerikanen was echter zo krachtig, dat Peiper er de voorkeur aan gaf, af te draaien naar Bütgenbach toe. Zijn poging bij het domein van Bütgenbach mislukte eveneens. Van daaruit trok hij op in de richting Schoppen, Ondenval, Baugnez, Ligneuville naar Stavelot. Omstreeks 13 u. trokken de eerste Duitse tanks

(85) *Id.*, p. 80.
(86) *Id.*, p. 87.
(87) *Id.*, p. 83 e.v.
(88) *Freiherr* von der Heydte, *Oberst a.D.*, in *Kriegsschicksale 1944-1945...*, p. 189 e.v.

door Baugnez, vrij spoedig daarna zond Zender Calais het nieuws over de slachting uit ([89]).

De Amerikanen waren in de Schneifel in een benauwde positie geraakt. Vooral St. Vith werd sterk bedreigd. De stad lag in de tanggreep van het Vijfde Duitse leger, onder bevel van generaal Hasso von Manteuffel. Als strategisch belangrijk wegenknooppunt moest de stad ten laatste op 17 december, 18 u., in Duitse handen zijn, anders mislukte het plan voor het offensief ([90]). In een geforceerde mars werd de 7de Amerikaanse Pantserdivisie, onder bevel van generaal Clark, van Heerlen naar St. Vith overgebracht. Vijf dagen lang verdedigde zij verbeten de stad tegen de Duitse druk. Von Manteuffel kreeg bij de Amerikanen toen de bijnaam Generaal Boemerang ([91]). Steeds wanneer men dacht hem definitief afgeweerd te hebben, dook hij plots in een andere plaats terug op en zorgde voor zware problemen. Door de verdediging van St. Vith konden de Amerikaanse troepen terugtrekken en op 22 december liet Maarschalk Montgomery de definitieve terugtocht toe. Het station van St. Vith werd als een belangrijk rangeerstation beschouwd en daarenboven was het verkeersknooppunt St. Vith strategisch belangrijk. In de eerste dagen dook, daar waar de Duitsers terug waren, zelfs *Kreisleiter* Saal op, vergezeld van andere hoge partijfunktionarissen. *Kreisleiter* Saal zei toen dat de terugtocht aan sabotage door de Duitse *Wehrmacht* te wijten was en beloofde dat alles weer beter zou gaan ([92]).

De dag voor Kerstmis werd, omstreeks 3-4 u. in de namiddag, St. Vith gebombardeerd. De bovenstad werd zwaar geteisterd. Het was echter nog maar een voorteken. Op tweede Kerstdag werd de stad door 294 viermotorige Lancaster- en Halifaxbommenwerpers in puin en as gelegd. Het waren niet alleen Engelsen, ook Franse, Nieuw-Zeelandse en Australische eskaders stegen op van de Britse vliegvelden, bestemming St. Vith. In totaal werden 1.139 ton bommen afgeworpen. Alhoewel de piloten de 20 mijlen brede gordel luchtafweergeschut vreesden, kwamen zij er die dag goed vanaf. De *Luftwaffe* bezat geen slagkracht meer ([93]). Gewoonlijk voerden de Ameri-

(89) Op 20 december 1944 meldde *Sender Calais* : « Bij het heroveren van het terrein bezuiden Malmédy werden bij het kruispunt nabij Thirimont een zestigtal dode Amerikaanse soldaten gevonden. Gevluchte kameraden vertelden, dat zij door de Duitsers waren neergeschoten, toen zij zich reeds overgegeven hadden of op het punt stonden dat te doen ». In de pers werd van dit bericht zeer veel ophef gemaakt. Spoedig sprak men van 142 doden, anderen zelfs van 400 vermoorden. Een burger, wonend op de plaats der gebeurtenissen, verklaarde onder eed dat het maar om 13 gedode Amerikanen ging. Het gedenkteken van Baugnez vermeldt toch 84 in de steen gebeitelde namen.

(90) Henri BERNARD, in *Kriegsschicksale 1944-45*..., p. 11 e.v.

(91) Kurt FAGNOUL, *St. Vith*..., p. 92.

(92) *Id.*, p. 103.

(93) Kurt FAGNOUL, *Geschichtliche Funkbilder* (Uitzending van het *Belgisches Rundfunk- und Fernsehzentrum. Sendungen in deutscher Sprache* (BRF), de duitstalige tegenhanger van BRT-RTBF). De kommandopost van von Manteuffel bevond zich in het huis Backes, te Eiterbach bij St. Vith. Ook veldmaarschalk Model heeft daar kort voor de inname van St. Vith verbleven. De bewoner van het huis kon een telefoongesprek, met het OKH, afluisteren. Om de stad in te nemen werd steun toegezegd van de *Luftwaffe*, wat hem ook door een hoger officier verzekerd werd. Op het bedoelde tijdstip verzamelden de officieren zich voor de deur om de

kaanse bommenwerpers de dagoperaties uit, terwijl de Britten 's nachts opereerden. Toch werd St. Vith door Engelse bommen in as en puin gelegd ([94]). Dat St. Vith door de Engelsen gebombardeerd werd, is te wijten aan een akkoord, dat sinds de landing in juni 1944 bestond, waarbij het RAF-*Bomber Command* verplicht was de Amerikaanse bommenwerpers te ondersteunen in het kader van *Overlord* en de daaruit voortvloeiende operaties ([95]). In december 1944 voerde de RAF aldus 3.656 dagaanvallen uit, tegen 11.239 nachtaanvallen. In augustus 1944 hadden de Britten zelfs 10.271 dagaanvallen uitgevoerd tegen 10.013 nachtaanvallen ([96]). Malmédy, dat tijdens het offensief nooit in Duitse handen viel, werd tweemaal gebombardeerd. Talrijke G.I.'s werden het slachtoffer van de bommenregen ([97]). Eerst had men brisantbommen gegooid en vervolgens, om het werk af te ronden, brandbommen. In St. Vith stonden nog talrijke huizen in vakwerkbouw. St. Vith in vlammen kon men kilometers ver zien.

Hoeveel mensen bij het bombardement om het leven kwamen, is niet precies geweten. De schattingen gaan van 1.000 tot 1.500 slachtoffers. Alleen al in de kelder onder de Kloosterkerk vonden 300 mensen de dood. Op dat ogenblik verbleven veel inwoners uit de dorpen aan de *Westwall* in de stad. Daarenboven werden de bevolkingsregisters vernield. Na de oorlog heeft men al het puin van de stad bij elkaar gebracht en in de omgeving van de Büchelturm werd daarmee een reusachtige hoop gemaakt. Naar alle waarschijnlijkheid liggen daaronder nog skeletten begraven en alleszins nog veel voorwerpen van waarde, die niet meer geborgen konden worden. In de volksmond noemt men die heuvel bij de Büchelturm, waar zich nu het stadspark bevindt, de « Millioenenberg ». Pastoor Goffart, toen aalmoezenier in het ziekenhuis, had het Heilig Sakrament ter aanbidding voor alle gelovigen in de kelder uitgestald. Om 15 u. moest een gebedsstonde plaatsgrijpen. Voor de meeste patiënten en zusters was het een gelukkige omstandigheid zich toen in de kelders te bevinden. Alleen de ouderen en gebrekkigen waren boven in hun kamer gebleven. Zij stierven een afgrijselijke dood, levend verbrand ([98]).

De vluchtelingen in het Weserland werden ook op de hoogte gebracht van het bombardement. Een inwoner van St. Vith, Hans Esselen, die wegens

---

Duitse jachtbommenwerpers te ontdekken, doch tot hun allergrote ontgoocheling verscheen geen enkel vliegtuig aan de horizon (Mondelinge getuigenis van Eerwaarde Heer Albert Backes, Amel).

(94) Reeds op 17 oktober 1942 voerden de Engelsen een dagaanval uit op de Schneiderfabrieken in Le Creusot. Hierover : Max HASTINGS, *Bomber Command*, Londen, Michel Joseph Ltd, 1979, p. 183.

(95) Hierover : Max HASTINGS, *Bomber Command*..., p. 289.

(96) Hierover : Sir Charles WEBSTER and Noble FRANKLAND, *The Strategic Air Offensive against Germany 1939-1945*, Vol. IV, *Annexes and Appendices*, Londen, HMSO, 1961, p. 433 ; p. 436.

(97) De twee bombardementen op Malmédy moeten als strategische blunders beschouwd worden. Hierover : Lucien CAILLOUX, *Ardennes 1944. Pearl Harbour en Europe, deuxième partie*, Liège, L. Cailloux, 1970, p. 94-97 ; en Charles WHITING, *Massacre at Malmedy*, Londen, Leo Cooper, 1971, p. 166-167.

(98) Kurt FAGNOUL, *St. Vith*..., p. 101 e.v.

spionage gevangen was, was erin geslaagd te ontsnappen. Hij meldde de geëvacueerde inwoners van St. Vith de ondergang van hun stad. Geen toehoorder kon zijn tranen weerhouden ([99]). Niet alleen hadden zij hun geboortestreek verloren, maar ook hun have en goed waren ze nu kwijt. Zij bezaten alleen nog dat wat zij op hun lichaam meedroegen. Op 25 januari 1945 was St. Vith opnieuw vast in de handen van de Amerikanen. In de stad waren er geen straten meer. Alleen paden liepen tussen de ruïnes door. Sporadisch keerden inwoners naar de stad terug, om in het puin naar hun doden te zoeken. Slechts negen huizen stonden nog recht en ook die waren zwaar beschadigd. Elke dag opnieuw ontdekte men lijken, elke dag opnieuw ontvingen de inwoners Jobstijdingen ([100]). Het oorlogsfront trok spoedig op naar het Oosten en snel vernam men dat de Amerikanen over de Rijn getrokken waren. De vluchtelingen keerden langzamerhand uit hun verbanning in België terug, ook de Belgische administratie kwam terug.

Na het offensief heerste er een andere sfeer. De tijd van de bruine machthebbers was nu voorgoed voorbij, nieuwe mannen kwamen naar voor. De Rijksduitse priesters moesten het land verlaten, alhoewel men zich van hogerhand uit nog voor hen ingezet had ([101]). De later in Schüller bij Gerolstein gestorven deken Breuer werd als een van de eersten uitgewezen en vond onderkomen in het priesterseminarie van Aken ([102]). Niet alleen de Rijkduitse geestelijkheid moest het land verlaten. Kapelaan Messerich werd verplaatst naar het binnenland en keerde eerst na lange jaren als pastoor van Faymonville in zijn geboortestreek terug. In het St. Vitherland werd het personeel in grote mate gewisseld ([103]). Toen de gevechtslijnen Kassel naderden, werden de inwoners van St. Vith voor een deel opgeroepen in de *Volkssturm,* anderen vluchtten opnieuw verder. Zij hoopten het oorlogsgeweld te ontvluchten, maar de oorlog haalde iedereen in. Op een dag kwam het bericht in St. Vith aan, dat bij Wibrin de lijken van politiekommissaris Hennes, zijn zoon en hulppolitieman André Fagnoul gevonden waren. Zij waren door de Duitsers doodgeschoten. Nu weet men dat Franse SS-mannen van een *Gestapo-Sonderkommando* de ondergedokenen zochten. Zij werden

(99) *Id.,* p. 121.

(100) *Id.,* p. 113 e.v.

(101) In een interpellatie in de Senaat over de politiek van de regering en over de verschillende problemen, die zich voor de Oostkantons stelden (17 mei 1945) vroeg de Heer Olyff onder andere hoe het ging met de uitzuivering van de geestelijken, door de Duitsers benoemd, die verder hun ambt uitoefenden. Minister van Binnenlandse Zaken Van Glabbeke antwoordde : « Dergelijke toestanden zijn ontoelaatbaar. Men wil dat men daar over goede herders beschikt. Bij mijn laatste bezoek stelde ik vast dat er priesters zijn die nog steeds de Duitse geklede jas dragen. Ik heb klacht ingediend bij de minister van Justitie en bij de hoge kerkelijke autoriteiten. Ik heb de verzekering gekregen dat de door de Duitsers benoemde geestelijken niet in dienst kunnen blijven ». De Heer Olyff verklaarde dan : « Ik dank u. Ik hoop dat de laatste uitzuivering snel uitgevoerd wordt » (*Bruxelles-Malmédy. Organe indépendant d'Union Nationale entre la nouvelle et l'ancienne Belgique,* 1 juni 1945, nr. 6 — Tevens hierover : Kurt FAGNOUL, *St. Vith...,* p. 133-135).

(102) Kurt FAGNOUL, *St. Vith...,* p. 135.

(103) *Ibidem.*

verraden. Onder grote deelname van de bevolking werden zij op 29 augustus 1948 op het kerkhof van St. Vith bijgezet ([104]).

In mei 1945 maakte men zich in Hannoversch-Münden klaar voor de terugkeer naar St. Vith. Het was een zeer moeilijke weg. Reeds onderweg hoorden de terugkeerders, dat in de geboortestreek jacht op de nazi's gehouden werd en dat veel onschuldigen moesten meelijden. Mishandelingen, gevangenis en verplichte arbeid zouden dagelijkse kost zijn. Velen maakten halverwege rechtsomkeer, zij durfden niet terugkeren. Anderen handelden volgens het oude spreekwoord : « De soep wordt nooit zo heet gegeten, als zij opgediend wordt ». Zij moesten eerst naar een opvangkamp in Aken en mochten dan over de grens. In St. Vith wachtte het gepeupel hen op. De zuiveringsgolf was begonnen en zoals hierboven redes vermeld, werden velen er het slachtoffer van. De terugkerenden moesten dikwijls spitsroeden lopen. De gevangenissen waren overvol, zodat men scholen als gevangenissen gebruikte ([105]). Wat men voordien aan de kaak had gesteld, paste men nu zelf toe. Het krijgsauditoraat Malmédy-St. Vith legde 8.445 dossiers aan. Voor een bevolking van 64.000 inwoners (Oost-België) waren er in totaal 16.480 dossiers. Men kan stellen dat praktisch elk gezin op een of andere manier getroffen was ([106]).

P.-H. Spaak, toen minister van Buitenlandse Zaken, verklaarde naar wat *Le Soir* op 17 november 1944 publiceerde, dat België het herstel van zijn grenzen van 1940 zou eisen. Eupen-Malmédy was een intern probleem, dat buiten elke internationale kontekst geregeld moest worden. Vermoedelijk zou men moeten overgaan tot het ontnemen van de Belgische nationaliteit aan enkele ongewensten. De wet gaf daartoe de middelen en die zouden toegepast worden. Het blad *Bruxelles-Malmédy* wijdde zich intensief aan het epuratie-probleem in de Oostkantons. Hoofdredakteur Carly Duchesne was voor de oorlog ateneumprefekt in Malmédy geweest en had daardoor een beter inzicht in de verwarde verhoudingen dan anderen. Hij poogde toen reeds de waarheid te zeggen, maar zijn stem oversteeg het tumult van de vele andere stemmen niet en reeds in 1946, nadat 12 nummers verschenen waren, moest hij de uitgave van het blad opgeven ([107]).

De landsgrenzen moesten eveneens verder naar het Oosten toe opgeschoven worden om de spoorweglijn, die van St. Vith naar Aken ([108]) en van St. Vith naar Gerolstein leidt, alleen maar over Belgisch grondgebied te laten lopen. De *Kreisen* Monschau en Schleiden, zelfs de oude Keizerstad

---

(104) *De oorlogsmisdaden gepleegd tijdens het tegenoffensief von Rundstedt in de Ardennen. December 1944-januari 1945* (Ministerie van Justitie - Commissie voor Oorlogsmisdaden), p. 48 e.v.

(105) Kurt FAGNOUL, *St. Vith*..., p. 136.

(106) Territoriaal afgebakend krijgt men volgend beeld : Vlaanderen : 0,73 % ; Wallonië : 0,52 % ; Brussel : 0,56 % ; Brabant : 0,52 % ; Oostkantons : 2,41 % (Hierover : Henri HOEN, *Les Cantons de l'Est 1945-1975*, Ministère de l'Intérieur - Commissariat d'Arrondissement Malmédy, 1975).

(107) *Bruxelles-Malmédy*..., januari-februari 1945, nr. 1.

(108) Hierover : Kurt MERTENS, *Monschau : Die Gebietsansprüche Belgiens*, in *Das Monschauer Land - Jahrbuch 1974*, p. 82-98.

Aken moesten afgestaan worden en door België geannexeerd. Sommige kringen droomden zelfs van een « Groot-België », zoals in de romeinse tijd de provincie Belgica zich tot aan de Moezel uitstrekte. Toch heeft België zijn annexatiewensen, die het na de oorlog koesterde, niet kunnen uitvoeren.

In het binnenland werden er niettemin personen en steden bereid gevonden de nood in de zwaar geteisterde gebieden te helpen lenigen. De Stad Brussel b.v. nam het peterschap op over het vernielde St. Vith. Spijtig genoeg herinnert geen enkele straatnaam aan deze daad van bereidwillige vriendschap in een uitwegloze tijd. Ondertussen zijn de opgezweepte golven van haat stil geworden. De meeste geslagen wonden zijn nu geheeld. De meeste mensen zijn in hun rechten hersteld, talrijken zelfs *ab initio*. Dat alles vergeten is, kan men wel niet stellen. Veel leed en nood kenden de getroffen gezinnen. Dat lot heeft velen hun ganse leven belast. De grenzen drukken hun stempel op de geschiedenis van het St. Vither-Land. Ik ben tot de overtuiging gekomen, dat men in de loop van de geschiedenis, aan beide kanten, talrijke fouten heeft begaan. Dat volstond zelfs niet, men heeft die fouten dikwijls herhaald.